

# ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

# ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»  
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

† Heinrich Rickert Τακτ.Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—  
Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank  
Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero Καθ. τοῦ  
Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστη-  
μίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμερικῆς — Κ. Τριανταφυλλόπου-  
λος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust Καθ.  
τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδός. — Χ. Τζωρ-  
τζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm  
ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Παν. Κανελλόπουλος. — Κων-  
σταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδο-  
ρακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσβνίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ.  
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΩΝ 41

1937

# Η ΠΟΙΗΣΗ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΜΟΙΡΑ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ

ΥΠΟ

RUDOLF FAHRNER

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

“Ὅπως κι’ ἂν ἔχουν χαραχθῆ οἱ δρόμοι στὴν ζωὴ τῶν λαῶν, ποτέ τους δὲν προβάλλουν πέρα γιὰ πέρα χωρισμένες οἱ δυνάμεις οἱ ποιητικές ἀπ’ τὶς δυνάμεις, ποὺ σημαίνουν τὴ δράση. Δὲν ὑπάρχει καμμιά μεγάλη πράξη, ποὺ νὰ μὴν ἔχη τραφῆ, φανερὰ ἢ μυστικὰ καὶ κρυμμένα, ἀπὸ τὴν ποίηση καὶ δὲν ὑπάρχει καμμιά μεγάλη ποίηση, ποὺ νὰ μὴν συνυφαίνεται παθητικὰ κ’ ἐνεργητικὰ μὲ τὴν πράξη, ποὺ γεννιέται. Ὅσο ἀλήθεια ὅμως καὶ νᾶνε τὸ ὅτι ὁ δεσμὸς αὐτὸς δὲν ἔχει ποτέ του σπάσει, οὔτε μπορεῖ ποτέ του νὰ σπάσῃ πέρα γιὰ πέρα, γιατί ἀπ’ τὴν διατήρησή του ἀκριβῶς εἶνε ἐξιορημένη ἡ συνέχεια τῆς ἐγκόσμιας πορείας, τόσο ἀπ’ τὴν ἄλλη μεριὰ ἢ ἀπόλυτη ἔνωση, ὄχι μονάχα στὴν ἐσωτερικὴ τους οὐσία, μὰ καὶ στὴν πραγματικότητα, αὐτῶν τῶν δυὸ κεντρικώτατων δυνάμεων τῆς ζωῆς, προβάλλει σὰν ἡ πιὸ σπάνια περίπτωση μιᾶς εὐτυχίας, ποὺ χαρίζεται ἀποκαλυπτικὰ στ’ ἀνθρώπινα μονάχα ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ.

Ἄς ἐπιχειρήσουμε μιὰν ἀνασκόπηση στὴν ἱστορία τῶν ἄλλων λαῶν γιὰ νὰ μπορέσουμε ἔπειτα νὰ διαφωτίσουμε καὶ στὴν πορεία τῆς ζωῆς τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ τὸ μυστήριο αὐτῆς τῆς πρωταρχικῆς συνοχῆς τῶν δυὸ δυνάμεων, τὶς θετικὲς κι’ ἀρνητικὲς φάσεις τοῦ γόνιμου καὶ φοβεροῦ ἀνταγωνισμοῦ τους, καθὼς καὶ τὴν ὑψηλὴ μορφή, ποὺ παρουσιάζει ἡ σπάνια ἔνωσή τους, σὲ μιὰν ἀδιαίρετη ἐνότητα.

Στὴ Μοῖρα τῶν Ἑλλήνων, ποὺ στάθηκαν στὴν ἀρχὴ τοῦ δυτικοῦ κόσμου καὶ ποὺ ἐπραγματοποίησαν μὲ τὸν καθαρότερο τρόπο τὸ ἰδεῶ-

δες του, παίρνουν οί γραμμές τήν σαφέστερη και πιό ένιαία στό νόημα τους ἐκδήλωση. Ὁ Ὅμηρος εἶναι ὁ γεννήτωρ τοῦ λαοῦ του. Ἀρχίζοντας ἀπ' τόν Λυκοῦργο, τόν Σόλωνα και τόν Πεισίστρατο, πού ἀναγνωρίσανε και θεσπίσανε τὰ ἔπη του ὡς τὸ θεμελιωτικὸ στοιχεῖο, μὰ και ὡς τόν πνευματικὸ θόλο τῶν πολιτειακῶν τους οἰκοδομῶν, ὅλοι οἱ πολιτικοί, οἱ πολεμιστές, οἱ ἥρωες, οἱ ποιητὲς και οἱ σοφοὶ ριζοβολήσανε μέσ' στό δικό του ἔδαφος. Τ' ἀγόρια μαθαίνανε τὰ ἔπη του, οἱ νέοι και οἱ ἄντρες ἐπλάθανε τὰ ἔργα και τὶς πράξεις τους κάτω ἀπ' τήν ἀκτινοβολία τῶν μεγάλων του εἰκόνων ζωῆς, και οἱ ὄριμοι ἐσχημάτιζαν τὶς ἀκριβὲς κατευθυντήριες ἰδέες, ἐπικοινωνώντας μὲ τὶς μεγάλες γραμμές τῆς σοφίας του, ὡς πού ἦρθε ὁ Ἀλέξανδρος—ὁ πιό μέγας και ὁ ὠραιότερος υἱὸς τοῦ Ὀμήρου, ὁ δεύτερος Ἀχιλλεύς—ὁ Ἀλέξανδρος, πού, ἔχοντας μπροστὰ στὰ μάτια του τὸ ποιητικὸ πρότυπο, ἀνοιξε, ὀδηγημένος ἀπὸ τὰ ὀμηρικὰ ἔπη, τὴν καινούργια πολιτικὴ ἐποχὴ και, ἀκτινοβολώντας ἐπάνω στὸν Καίσαρα, ἐξασφάλισε στὴν γονιμοποιὸ δύναμη τοῦ Ὀμήρου τὴν δυνατότητα ν' ἀσκῆσθαι αἰώνια τὴν ἐπίδρασή της στὰ πολιτικὰ πεπωμένα τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς στοὺς Ἑλληνας, πού γεννηθήκανε μέσ' ἀπ' τὸ ἴδιο πνεῦμα, δόθηκε—ἀδιάφορο, ἂν μὲ πρόθεση ἀγαθὴ ἢ κακὴ, πάντως μὲ δίκη ἀναντίρρητα βαθύ—ἡ ὀνομασία τῶν ἀπὸ Ὀμήρου, τῶν Ὀμηρικῶν Ἑλλήνων.

Και ὁ αὐστηρὸς δωρικὸς τύπος τῶν πολεμιστῶν, μὰ και τὰ μοναδικὰ στὴν ὑπαρξὴ τους τέκνα τῆς Ἀττικῆς, πού σ' ἂν κανένα ἄλλο γένος ἀνδρῶν στὸν κόσμον κατάφεραν νὰ ἐνώσουν τὶς ὑψιστες πνευματικὲς μέθες μὲ μιὰν ἄθραυστη πολεμικὴ τόλμη, κ' οἱ δυὸ αὐτοὶ τύποι ἀνδρῶν φέρουν τοῦ Ὀμήρου τὸ σῆμα.

Οἱ Σπαρτιᾶτες, πού πρὶν ἀπ' τὴ μάχη τελούσανε θυσίες στὶς Μοῦσες, γιὰ νὰ χαρίσουν στὴ μάχη τὸ ζωντανὸ ἐσωτερικὸ πνεῦμα τῆς τάξης τὸν Ρυθμό, και πού, ὅταν στὶς ἐκστρατείες τους ἦταν ἡ ὥρα τοῦ γεύματος, τραγουδούσανε ἔπειτα ἀπ' τὸν παιᾶνα ὁ καθένας μόνος του και ἀγωνιστικὰ τὰ τραγούδια τοῦ Τυρταίου, οἱ Σπαρτιᾶτες, πού ὁ Πέρσης ἀνιχνευτὴς τοὺς εἶδε τὴν παραμονὴ τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν νὰ περιποιοῦνται τὴν μακριὰ τους τὴν κόμη, προετομιάζοντας τὴν γιὰ νὰ τὴν στεφανώσουν, ὅταν οἱ αὐλοὶ θὰ ἐσημαίνανε τὴν

ἔφοδο, οἱ Σπαρτιᾶτες, πού, ἀτενίζοντάς τους, εἶπε ὁ μέγας Γερμανὸς ὑμνητὴς τους, ὅτι «κανένας ἄλλος λαὸς δὲν ἀντίκρουσε τὸν πόλεμον ὡς τέχνη στὸ νόημα καὶ στὸ μέτρο τὸ δικό τους», κι' ὅτι «γι' αὐτοὺς ἡ διεξαγωγή τοῦ πολέμου ἦταν λιγώτερο μιὰ πράξη δραστικὴ μὲ σκοπὸ τὴν καταστροφὴ ἄλλων ἀνθρώπων καὶ περισσότερο μιὰ πράξη εἰκαστικὰ παραστατικὴ, μιὰ πράξη προωρισμένη νὰ ἐπιδείξη τὸ ὠραιότερο τμήμα τοῦ λαοῦ σὲ μιὰ κίνηση ἁρμονικὴ καὶ πλαστικὴ σὰν ἓνα κραταῖα καὶ ἰσορροπημένα διαπλασμένο σῶμα, πού ἔχει γιὰ τὴν δύνάμη του μιὰ χαρούμενη συνείδηση», οἱ Θεσσαλοὶ, πού σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση ἀποκαλοῦσαν τὸν πολεμιστὴ τῆς πρώτης γραμμῆς προχορευτὴ καὶ πού ἔλεγαν γιὰ ἓναν καλὸ πολεμιστὴ, ὅτι ἔχθρειψε ὄμορφα, ὅλοι αὐτοὶ ἀνήκουν στὸ γένος τὸ ὀμηρικόν.

Μιὰ ὅμως εἶνε ἡ περίπτωση, πού μᾶς παρουσιάζει στὴν Ἑλλάδα τὴν ποίηση καὶ τὴν πολιτεία στὴν πιὸ τέλεια καὶ γόνιμη στὴν ἔντασή της ἐνότητα. Στὴν ἀττικὴ τραγωδία γίνεται ἡ ποίηση γιορτὴ πολιτειακὴ. Μὲ τὴν εὐνοια τῶν πιὸ σπάνιων ἀστρῶν κατορθώνουν οἱ ποιητὲς νὰ δώσουν μιὰ νέα ἐρμηνεῖα καὶ μιὰ νέα μάλιστα μορφή στοὺς αἰώνιους Θεοὺς καὶ μύθους, ἀντλώντας τὴν ἐρμηνεῖα ἢ καὶ τὴν μορφή μέσ' ἀπ' τὴν σύγχρονη γι' αὐτοὺς μοῖρα τῆς Πολιτείας καὶ κατορθώνει ἓνας ὀλόκληρος λαὸς νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἔνωσή του μέσ' στὴν πράξη τὴν ποιητικὴ. Μὰ κι' αὐτὸ τὸ γεγονός, πού ἐπιτράπηκε νὰ συμβῆ μόνο γιὰ λίγο καὶ μόνο γιὰ νὰ σταθοῦν ἔκπληκτοι μπροστά του οἱ αἰῶνες, δὲν ἀνατρέπει τὸν ὀμηρικὸ βιωτικὸ χῶρο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ γεγονός, πού ἐσημειώσαμε, συνδέεται μάλιστα βαθειὰ μὲ τὴν μορφή τῶν σπαρτιατικῶν καὶ θεσσαλικῶν πολεμικῶν τραγουδιστῶν καὶ τῶν ἀφωσιωμένων στὶς Μοῦσες πολεμιστῶν. Ὁ Αἰσχύλος ἦταν συμπολεμιστὴς στὸν Μαραθῶνα καὶ στὴν Σαλαμίνα καὶ εἶνε ὁ γεννήτωρ καὶ ὁ ἡγεμὼν ὅλης αὐτῆς τῆς πνευματικῆς προβολῆς. Ἐπάνω στὴν πλάκα τοῦ τάφου του δὲν ὑπάρχει ὅμως τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπ' τὴν δήλωση, ὅτι γιὰ τὴν εὐδόκιμο ἀλκὴ του μποροῦν νὰ μαρτυρήσουν τὸ Μαραθῶνιον ἄλλος καὶ ὁ βαθυχαιτῆς Μῆδος, πού τὴν ἔδοκίμασε.

Τὸ ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς Ρωμαϊκῆς Πολιτείας καὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἄνθρώπου, ὁ Βιργίλιος, τὸ ὅτι κι' αὐτὸς ἔχει ὀμηρικὴ καταγωγή καὶ δὲν

κατάφερε—πρᾶγμα, πού προκαλεῖ ἀσφαλῶς μιάν ἔξαιρετικά μεγάλη διαφορὰ στὴν ἱεραρχία—νὰ φθάσῃ μόνος του στὰ βῆθη τῶν πρώτων τῆς ζωῆς πηγῶν, τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐνόμισαν συχνὰ πολλοὶ, ὅτι ἔπρεπε νὰ τὸ ἴδοῦν σὰν μειονέκτημα. Προτιμότερο ὅμως εἶνε ν' ἀντικρούσῃ κανεὶς σ' αὐτὴν τὴν πνευματικὴ ἔνωση δυὸ συγγενῶν λαῶν ὅ,τι εἶνε πραγματικό, μεγάλο καὶ γόνιμο. Ἄς ἀφήσουμε τοὺς ὑπὲρ τὸ δέον ἔξυπνους κριτικοὺς νὰ χαίρωνται, ἐπαινώντας, κατηγορώντας καὶ διορθώνοντας τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν ἐπιπόλαιη σκοπιά τους, κι' ἄς μάθουμε νὰ κατανοοῦμε καὶ νὰ τιμᾶμε στὰ μεγάλα βήματα τῆς ἱστορίας ὅ,τι εἶνε πραγματικό, δηλαδή ὅ,τι ἔχει πραγματικὰ συμβῆ καὶ ὅ,τι προκαλεῖ καὶ φέρνει ὅσα ἔρχονται ὑστερώτερα. Μόνον ἔτσι γίνονται προσιτὰ στὴν ὄρασή μας τὰ πνευματικὰ πεπωμένα τῆς Ρώμης μέσα στὴν πολιτειακὴ τους ἀναγκαιότητα ἀπ' τὶς ἡμέρες τὶς Σκιπωνικῆς ὡς τὶς ἡμέρες τοῦ Αὐγούστου· μόνον ἔτσι θὰ γνωρίσουμε τοὺς κερπούς, πού ὁ συνδυασμένος πνευματικὸς τόκος τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ κόσμου ἔφερε στὸ φῶς, σὰν μιάν ἀπ' τὶς ὑψηλές ἐκδηλώσεις, πού τὸ πνεῦμα καὶ ἡ πράξις μὲ τὴν ἔνωσή τους ἐπιτύχανε, σὰν μιὰ τέτοια ἐκδήλωση ἔμεινε ἄλλως τε καὶ ξύπνια στὴ συνείδηση τῶν λαῶν καὶ βόηθησε, προκαλώντας μὲ τὴν μαγεία τοῦ προτύπου νέες διαρκῶς λάμπεις, στὸ νὰ ξυπνήσουν καὶ νὰ διαμορφωθοῦν οἱ νέες πνευματικῆς γεννήσεις. Ὁ Αὐγούστος, πού καταφέρει ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν Βιργίλιο τὴν Αἰνειάδα καὶ πού δίνει στὸν ποιητὴ Ὁράτιο τὴν ἐντολὴ νὰ συνθέσῃ τὸ πανυγηρικὸ ἄσμα γιὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας, προβάλλει ἔτσι σὰν ὁ στεφανωτὴς ἑνὸς ἔργου, πού ὡς δεῖγμα πνευματικῆς πολιτικότητας καὶ πολιτικῆς πνευματικότητας δὲν μπορούσε πιά νὰ χαθῆ ἀπ' τὰ χέρια τοῦ κόσμου· ἔτσι μπορούμε ἴσως καὶ νὰ νοιώσουμε, γιὰ αὐτὸς ὁ ἡγεμὼν, ὁ Αὐγούστος, παρουσιάσθηκε σ' ἐκείνη τὴ *causa secretior*, στὸ μυστικὸ ἐκεῖνο γεῦμα, πού κατὰ τὴν διάρκειά του ἐτόλμησε μαζί μὲ τοὺς φίλους του νὰ ἀναπαραστήσῃ τὶς εἰκόνες τῶν δώδεκα θεῶν, παρουσιάσθηκε ὁ ἴδιος ὡς Ἄπόλλων.

Ἄς ἀτενίσουμε καὶ τοὺς μεγάλους ποιητικοὺς καὶ γλωσσικοὺς δημιουργοὺς στοὺς κόλπους τῶν νεώτερων λαῶν, γιὰ νὰνε ὀξύτερο τὸ

βλέμμα μας, ὅταν θ' ἀντικρύσουμε τὸ προβλήματα, ποὺ εἶνε γιὰ τὴν Μοῖρα τὴν γερμανική σημαντικά. Στὴν πρώτη ἀρχὴ τοῦ κινήματος, ποὺ σπρώχνει τοὺς λαοὺς ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' τὸν συνολικὸ δεσμὸ τῆς χριστιανικῆς οἰκουμένης καὶ ποὺ τοὺς σπρώχνει ν' ἀγωνισθοῦν γιὰ νὰ ἐδραιώσουν τὴν ἀνεξάρτητη δική τους ὑπαρξη, προβάλλει στὴν Ἰταλία ὁ ΔΑΝΤΗΣ. Στὴ ζωὴ του καὶ στὴν ποίησή του τὸν βρίσκουμε νὰ δέχεται τὴν κίνησή του καὶ ν' ἀνεκατελιημένος πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στοὺς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνες τῆς μικρῆς φλωρεντινῆς δημοκρατίας, ποὺ τὴν συμμετοχὴ του σ' αὐτοὺς τὴν διέπει μιὰ βαθύτατη σοβαρότητα ἰδεολογίας κ' ἐνέργειας, στοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς ζοῦσε ἀκόμα κάτι ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴ πνοή· κ' ἦταν ἀκριβῶς ἡ Φλωρεντία τοῦ Δάντη ὁ πόλη ἐκείνη, ποὺ μέσ' ἀπ' τοὺς κόλπους τῆς εἶδαμε ἔπειτα ν' ἀναδύονται μιὰς νεαρῆς καὶ ὡραίας ἀνθρωπότητας εἰκόνες τόσο πλούσιες, ποὺ σ' ἀν ἀπὸ μιὰ δεύτερη Ἀττικὴ ἐνοιώσαμε νὰ μᾶς θερμαίνουν. Τὸ ὅτι ἡ πόλη του ἡ γενέτειρα τὸν ἔδιωξε καὶ τὸν ἐξώρισε τὸν Ποιητῆ, αὐτὸ δὲν εἶνε μιὰ σύμπτωση χωρὶς νόημα στ' ἀνεβοκατεβάσματα τῆς κομματικῆς ζωῆς, μὰ δείχνει βαθύτατα χαρακτηριστικὰ τὴν ἀντίσταση, ποὺ φέρανε οἱ δυνάμεις, ὅσες τότε δροῦσαν, στὴν ὑψηλὴ πολιτειακὴ φύση τοῦ Ποιητῆ· κ' αὐτὸ τὸ περιστατικό, ποὺ ἔμεινε ἀνεξιλέωτο, προδικάζει τὴν πολιτικὴ ζωὴ τῶν ἐρχόμενων αἰώνων, ποὺ ὅλο καὶ πὶὸ πολὺ ξεφεύγει ἀπὸ μιὰν ἄσκηση πνευματικῆ. Ἡ ἐξορία τοῦ Ποιητῆ εἶνε ὅμως κ' ἓνα σημεῖο, ποὺ μᾶς δείχνει τὴν ἱκανότητα τῆς τότε Ἰταλίας νὰ πετύχη τὴν πολιτειακὴ καὶ λαϊκὴ ἐνότητά της. Τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς ἐνότητος τῆς Ἰταλίας, ποὺ ὁ Ποιητῆς ἔστησε, ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἀνυπόφορο γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ ἦσαν μπλεγμένοι μέσ' στίς σκοτεινὲς κινήσεις τῆς ἀσυνείδητης πολιτικῆς τῶν κομμάτων καὶ τῶν οἰκογενειῶν. Καὶ οἱ ὀχλήσεις τοῦ Ποιητῆ ἀντηχοῦν συνταρακτικὰ ἴσαμε τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον καὶ συνυφαίνονται μὲ τὴν θεμελιακὴ στάση ὅλων τῶν ἀληθινὰ πολιτικῶν πνευμάτων, ποὺ εἶδαν καθαρὰ τὴν Μοῖρα καὶ τοὺς δρόμους τῶν νεώτερων λαῶν· καὶ ἡ μεγάλη μορφὴ τοῦ ὑπερήφανου ποιητῆ Σορντέλλο στὸ ὄρος ἐπάνω τοῦ καθαρτηρίου, τοῦ ποιητῆ, ποὺ μόνος αὐτὸς ἔσπευσε, ἀκούγοντας τ' ὄνομα τῆς πατρίδας, νὰ ζητήσῃ τὴν ἄξια ὁμόνοια, ἡ μεγάλη αὐτὴ μορφὴ θὰ ξαναζωντανεύῃ πάντα

μέσα σ' όλους, όσοι έχουν φρόνημα καλό, δυναμώνοντάς τους.

Ἡ εὐγενικιά ψυχὴ πῶς χύθηκε ὅλη .

καὶ μόνο στὸ γλυκόνομα τῆς γῆς της

γιὰ νὰ γιορτάσει ὄλο χαρὰ τὸ χωριανό της·

καὶ τότε ἐντὸς σου αὐτοὶ ποὺ ζοῦν σὲ ἀμάχες

παντοτεινές κι' ὁ ἕνας τὸν ἄλλο τρώει

στὰ ἴδια τειχιά κλεισμένοι καὶ χαντάκια !<sup>1)</sup>

Ἡ μεγάλη ἀντίθεση ἀνάμεσα στὴν Ἰταλία καὶ στὴ Γαλλία, μιὰ ἀντίθεση, ποὺ ἦταν προωρισμένη στὸ μέλλον νὰ ἐκδηλωθῆ τόσο ἐνεργητικά, ἀγκαλιάζεται κι' ὅλας μὲ τὸ μάτι τοῦ Δάντη καὶ γίνεται ἴσαμε τὴ βάση τῆς συνειδητῆ μέσα του· ὅσο γιὰ μᾶς τοὺς Γερμανούς, ἐμᾶς μᾶς ἀγγίζουν μὲ τὸ βαθύτερο δυνατὸ τρόπο οἱ ἐξορκισμοί, ποὺ ἀπευθύνει στοὺς αὐτοκράτορες τοὺς Γερμανούς καὶ ποὺ ἀποβλέπουν στὴ σωτηρία τῆς πολιτειακῆς ζωῆς στὸν κόσμο, τῆς πολιτειακῆς ζωῆς, ποὺ στ' ὄνομά της ἔστησε ὁ Ποιητῆς στὸ ἔργο του De Monarchia τὸ μεγαλύτερο μνημεῖο. Ἡ πεποίθησή του γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς λαϊκῆς ἐνότητας καὶ τὸ πάθος του γιὰ τὴν ἀπαραβίαστη ἀκεραιότητα τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἔρχονται μεταξύ τους σὲ ἀντίθεση, ἀλλὰ κατάγονται ἀπ' τὴν ἴδια ρίζα. Αὐτὸς ὁ ποιητικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ οἰκουμενικοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ δὲν ἀγωνίζεται γιὰ ἕνα «imperium», ποὺ ἔχει ὡς σκοπὸ νὰ πνίξῃ τὴν ξεχωριστὴν ὑπαρξὴ τῶν λαῶν, μὰ οὔτε ἀγωνίζεται γιὰ τὸ ἀπλὸ ἐγὼ τῶν μεμονωμένων λαϊκῶν καὶ πολιτικῶν προϊόντων, πολεμώντας γιὰ χατῆρι τους τὴν ὑψιστὴ πολιτειακὴ ἰδέα τῆς δυτικῆς ἀνθρωπότητας· στοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους σχηματισμούς, στὸ τέλος μάλιστα στὸν οἰκουμενικὸ σχηματισμὸ βλέπει ὁ Δάντης τὴν ἐξουσία, τὴν ὑπακοή καὶ τὴν ἱερὴ τάξη τῆς ζωῆς καὶ ἀγωνίζεται γι' αὐτές. Τὸ καθεστᾶς, ποὺ εἶν' ἔξω ἀπ' τὴν πολιτεία, ποὺ δὲν γνωρίζει τὴν ἐξουσία κ' εἶνε στὸ ἐσωτερικὸ του βάθος στερημένο ἀπὸ τὴν τάξη, τὸ καθυστώσ τὸ ἀναρχικὸ τὸ παρουσιάζει σ' ἂν τὴν πιὸ ἀκραία φρίκη, σ' ἂν τὸν ἀφανισμό τῆς καθ' αὐτὸ ἀνθρώπινης ζωῆς· καὶ ὅσοι ἐγκληματίσανε ἀπάνω στὴν θεότητα τῆς Πολιτείας, ἐπάνω στὴν θεότητα, ποὺ ἀπ' τὴν κίνησή της εἶτε ἐξαρτημένη ἢ ὑπαρξὴ τῆς δυτικῆς ἀν-

1) Ἡ μετάφραση ἀπὸ τὴ Θεία Κωμωδία τοῦ Ν. Καζαντζάκη, Ἀθήνα 1934 σελ. 169.

θρωπότητας, ὅσοι ἐδολοφόνησαν κι' ἐπρόδωσαν τοὺς ἐν πνεύματι ἢ καὶ στὴν πράξη ἡγέτες αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητας, ὁ Βροῦτος, ὁ Κάσιος καὶ ὁ Ἰούδας κατασπαράσσονται αἰῶνια ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Ἑωσφόρο στῆς Κόλασῆς τοῦ τὸ κατώτατο στρώμα σφηνομένοι μέσα στὸν βαρὺ καὶ ἀνοικτεῖρονα πάγο. Μέσα σ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἐκδηλώνεται οὔτε ἡ καισαριστικὴ μανία, οὔτε ἡ μανία ἡ χριστιανικὴ, ἀλλ' ἐκδηλώνεται τὸ ἀνώτατο ἐκεῖνο εἶδος τῆς μανίας, ποὺ πιάνει ὅποιον κατέχεται ἀπ' τὴν Πολιτεία.

Τρακῶσια χρόνια ἔπειτα ἀπ' τὸν Δάντη ἐπρόβαλε στὴν Ἰσπανία ὁ MIGUEL CERVANTES SAAVEDRA. Στὸ πρόσωπό του βλέπουν ὅλοι τὸν πιὸ μεγάλο φορέα τοῦ ἰσπανικοῦ λόγου καί, δοξάζοντάς τον, λένε, ὅτι στὸν Δὸν Κιχώτη του κατάφερε νὰ πλάση καὶ νὰ εἰκομίση σὲ εἰδωλα ὑψηλὰ καὶ γιὰ ὅλη τὴν νεώτερη ἀνθρωπότητα σημαντικὰ τὶς αἰῶνιες ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὸ ἰδεῶδες καὶ στὴν πραγματικότητα. Ὅ,τι ἄλλο σχετίζεται μαζί του ἔχει χαραχθῆ ἀσθενέστερα στὴ μνήμη μας. Σὰν ἓνας νέος πολεμιστῆς ξεκίνησε ὁ Θεοβάντες, ζητώντας νὰ ὑπερετήση τὸ κι' ὡς τὰ τότε ἀκόμα μόνο ἄξιο ἐπάγγελμα τοῦ πολέμου· τὴν ἡμέρα, ποὺ ἦταν νὰ γίνῃ ἡ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, βρισκόνταν, ἀπλὸς στρατιώτης, κατάκειτος μὲ πυρετὸ κάτω ἀπ' τὸ κατὰστρωμα τῆς Μαρκέζας, σὰν μπῆκε ὅμως στὴν μάχη τὸ πλοῖο του, ὤρμησε ἀπάνω κι' ἦταν ὁ πρῶτος, ποὺ πάτησε στὴν ἔφοδο τὸ πόδι του ἐπάνω στὸ ἐχθρικό τὸ πλοῖο. Βαρειὰ τραύματα, ποὺ τὸ ἓνα μάλιστα σακάτεψε τὸ ἀριστερό του χέρι καὶ ἀχρήστευσε τὸν βραχίονά του, δὲν τὸν συγκρατήσανε ἀπὸ τοῦ ν' ἀκολουθήσῃ τὸν ἀρχηγό του, τὸν Ντὸν Χουάν, τέσσαρα ἀκόμα χρόνια σ' ἄλλες ἐκστρατείες. Γυρίζοντας στὴν πατρίδα του πέφτει σὲ χέρια ἀλγερινά. Μὰ ἐμπρὸς στὸν Χριστιανὸ τὸν σκλάβο, ἐμπρὸς σ' αὐτὸν τὸν μονόχειρα, ὅπως τὸν ὀνομάζανε, κι' ἐμπρὸς στὸ ἀδάμαστο πολεμικό του μένος, ποὺ καὶ στὴν αἰχμαλωσία του τ' ὅδειξε, ἔτρεμε, ὅπως τ' ὡμολόγησε ὁ ἴδιος ὁ ἀφέντης του, ὁ Μουσουλμᾶνος, ποὺ ἦταν κύριος τοῦ Ἀλγερίου. Στὸν ἀνθρώπο ὅμως, ποὺ γύρισε ἐπὶ τέλους στὴν πατρίδα, ἔπειτα ἀπὸ τόσους ἀγῶνες καὶ τόσα παθήματα, ἀποκαλύπτεται στὴν πιὸ φρικιαστικὴ μορφή της ἡ ἐσωτερικὴ ἀποσύνθεση τῆς ὡς τὰ τότε ἰσχυρῆς μέσα



στὸν ἑαυτὸ τῆς χριστιανικῆς πολιτειακῆς εἰκόνας· κ' ἐνῶ ὁ Φίλιππος ὁ Β' δίνει στὴν εἰκόνα αὐτὴ τοῦ χριστιανικοῦ ἱππότη τὴν δυνατότητα ν' ἀσκήσῃ ἀκόμα στὴν Εὐρώπῃ δυὸ ὁλόκληρους αἰῶνες, κάτω ἀπ' τὴν μορφή τῶν ἱπποτικῶν ἡγεμόνων, μιὰν ἐπίδραση μεγαλειώδη, μὰ συνάμα ἀφάνταστα κούφια καὶ σχηματική, σκοτώνει ὁ Θεοβάντες μὲ τὴν δύναμη τοῦ πνεύματός του ὅ,τι τοῦ ἐφαινόταν πιά σ' ἅν μιὰ φαντασιοπληξία καὶ κατακτᾶ ὑπὲρ τοῦ νεώτερου ἀνθρώπου τὴν ἐλεύθερη θέση μέσα στὶς δυνάμεις τῆς ἴδιας του τῆς καρδιᾶς, προᾶμμα, ποὺ ἔκαμε ἀπὸ τότε ὅλους τοὺς θεμελιωτὲς καινούργιας στὴν Εὐρώπη ζωῆς καὶ τοῦ εἶνε ὑπόχρεοι καὶ ποὺ θὰ τοὺς κἀνῃ νᾶνε καὶ στὸ μέλλον πάντα ὑπόχρεοι. Σ' ἅν μάθῃ κανεὶς ν' ἀτενίσῃ ἔτσι τὸν Θεοβάντες, θ' ἀναγνωρίσῃ ἴσως στὸ πρόσωπο αὐτοῦ τοῦ ὑποτιθέμενου περιγελαστῆ τοῦ ἰδεώδους καὶ τῆς πραγματικότητος τὸν ἄνθρωπο, ποὺ κατάκτησε πνευματικὰ μιὰ καινούργια δυνατότητα γιὰ τὴν πράξη τὴν πρωταρχική.

Μὲ τὴν ποιητικὴ δύναμη τῶν Γερμανῶν κατώρθωσε ὁ γερμανικὸς βιοτικὸς χῶρος νὰ κάμῃ δικὰ του τὰ μεγαλείτερα πνεύματα τῶν νεώτερων λαῶν σ' ἅν δυνάμεις ἐνεργητικὲς· γιὰ καμμιάν ὅμως μορφή δὲν ἐξοδεύθηκε τόσο θερμὴ προσπάθεια προσεταιρισμοῦ ὅση ἐξοδεύθηκε γιὰ τὸν πολὺ μεγαλείτερο ἀδερφὸ τοῦ Θεοβάντες, γιὰ κείνον, ποὺ ἀδερφώθηκε μαζί του καὶ στὴν χρονολογία τοῦ θανάτου (1616), γιὰ τὸν ἡγεμόνα αὐτὸν τοῦ ἀγγλικοῦ πνεύματος. ποὺ ξεπερνάει σὲ δύναμη ποιητικὴ ὅλους ὅσοι γεννηθῆκανε ἔπειτα ἀπ' τοὺς Ἑλληνας, γιὰ τὸν ΣΑΙΞΠΗΡ. Καὶ δὲν ἦταν ἀδικαιολόγητη ἡ προσπάθεια, ποὺ ἐξοδεύθηκε: ἓνας ἀστερισμὸς εὐνοϊκὸς ἔδωσε στὶς τεράστιες δυνάμεις, ποὺ ἔκλεινε ἡ φύση τοῦ Σαίξπηρ μέσα τῆς, τὴν δυνατότητα νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ πιὸ μεγάλο ἔργο. Τὴν ἱστορία ὁλόκληρη τοῦ λαοῦ του κατάφερε ὁ Σαίξπηρ νὰ τὴν φωτίσῃ πολιτειακὰ καὶ ἡρωϊκὰ, νὰ τὴν δέσῃ σὲ μιὰν εἰκόνα, νὰ τὴν μεταβάλλῃ σὲ Μῦθο γιὰ τὸ λαὸ του· ὁ Σαίξπηρ κατάφερε νὰ προδικάσῃ καὶ νὰ παραστήσῃ ὅλες τὶς χειρονομίες, τὶς ψυχικὲς στάσεις, τὶς νοοτροπίες καὶ τὶς κινήσεις, ποὺ μέσα τους ἐπραγματοποιήθηκε ὡς τὰ σήμερα ἡ πολιτειακὴ ὑπαρξὴ τοῦ Ἑγγλίου. Ὁ Σαίξπηρ ἐφρόντισε νὰ χωθοῦν οἱ ρίζες τοῦ λαοῦ του ἴσαμε τὰ πιὸ

βαθειὰ στρώματα τῆς γῆς κ' ἐφρόντισε νὰ ξεπεταχθοῦν ἀπὸ τοὺς κλώνους τοὺς πιὸ εὐγενικοὺς τ' ἀνθὴ τῆς ἀγάπης τὰ πιὸ ὑψηλά. Τίποτα οὐσιαστικὸ δὲν μπορεῖ πιά στὴν Ἀγγλία νὰ γίνη, πού νὰ μὴν τὸ ἔχη περιλάβει μέσα του ὁ λόγος του ὁ πνευματικὸς· τίποτα οὐσιαστικὸ δὲν μπορεῖ πιά νὰ προβάλῃ, πού νὰ μὴν ποτισθῇ ἀπ' τὴν τροφοδότρια πηγὴ τοῦ πνευματικοῦ τοῦ αἵματος. Ἄς ἀναλογισθοῦμε τὶς ἀντιθέσεις στουὺς ἑσωτερικοὺς χώρους τοὺς ἀνθρώπινου; καὶ στουὺς πνευματικοὺς χώρους τοῦ κόσμου, τὶς ἀντιθέσεις, ὅπως κατάφερε ὁ Σαίξπηρ νὰ τὶς γεννήσῃ καὶ νὰ τὶς παρουσιάσῃ ἀπὸ τὸν βασιλέα Λήρ στὸν Γάιο Ἰούλιο Καίσαρα, ἀπὸ τὸν Μάρκο Ἀντώνιο στὸν Ἀμλέτο κ' ἀπὸ τὸν ὠραιότερο ἡγεμόνα, τὸν Ἐρρίκο τὸν τέταρτο στὸν ἀτσάλενιο Κοριολανό. Σὲ τέτοιες μορφές—δὲν ἀντλήσαμε παρὰ μονάχα μερικὲς μέσ' ἀπ' τὴν πλούσια πηγὴ του—ἐμφανίζονται «περιγεγραμμένα» τὰ ὅρια ὀλόκληρου τοῦ ἡγεμονικοῦ κόσμου. Μὲ τέτοια μάλιστα κυριαρχικὰ βήματα εἰσδύει ὁ Σαίξπηρ σ' ὅλα τὰ στρώματα τοῦ Ἀνθρώπινου καὶ σ' ὅλες τὶς σφαιρὲς τῆς ζωῆς. Ὅπου δροῦν οἱ τέτοιες εἰκόνες, ἐκεῖ δὲν λείπουν πιά ἀπὸ καμμιά δράση οἱ πνευματικὲς ἀλήθειες, ἐκεῖ δὲν μπορεῖ τίποτα πιά νὰ συμβῆ, πού νὰ μὴν συνυφαίνεται μὲ τὰ αἰώνια βίβη τῆς ζωῆς καὶ μάλιστα σ' ἓνα δρόμο, πού ὁ Ποιητῆς ἔχει κ' ὅλας χαράξῃ καὶ προλεῖναι. Καὶ σ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ πιὸ ἀκραῖα σημεῖα τῆς ἀνθρώπινης Μοίρας, στὴν συνυφασμένη μὲ μιὰν ἐπικίνδυνη εὐδαιμονία ἐνατένιση τῆς Νίκης καὶ στὴν γεμάτη ἀπελπίσῃ ἐνατένιση τοῦ Πένθους, πού προκαλεῖ ἢ καταστροφὴ, καὶ σ' αὐτὰ τὰ σημεῖα τὸ βλέμμα, ἀντικρούζοντάς τα, δὲν ἀντικρούζει πιά τὸ κενό, ἀλλὰ πέφτει ἐπάνω στὶς εἰκόνες, πού ἡ θεὰ τῆς ζωῆς ἀνοίξε στὰ μάτια τοῦ Σαίξπηρ, πέφτει ἐπάνω σὲ εἰκόνες, πού κ' ὅταν ἀποδίδουν τὸ τρομερότερο πρᾶγμα εἶν' ἐξαγιασμένες.

Ἐπειτ' ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐνασκόπηση ἄς ξαναγυρίσουμε στὸν γερμανικὸ λαὸ κ' ἄς φύγουμε μάλιστα ἀπ' τὴν ἐποχὴ, πού μέσ' ἀπ' τὰ συντρίμματα τῆς χριστιανικῆς οἰκουμένης ἐμφανίζει τοὺς λαοὺς νὰ ἰδρῶνουν τὴν ἀνεξάρτητη ὑπαρξί τους, γιὰ νὰ πᾶμε πίσω στουὺς καιροὺς τῆς πρώτης τῶν Γερμανῶν εἰσόδου στὴν ἱστορία, στουὺς καιροὺς, πού οἱ δυνάμεις τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν εἶχαν ἀκόμα

ἀσκήσει ἐπάνω στοὺς Γερμανοὺς καμμὴν ἀποτελεσματικὴν ἐπίδραση. Δὲν ξέρουμε βέβαια πολλὰ γι' αὐτοὺς τοὺς πρώτους Γερμανοὺς, πολλὰ μάλιστα κ' ἀπ' ὅσα νομίζουμε, ὅτι ξέρουμε, εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ τὰ παίρνουμε ἀπὸ μεταγενέστερες, ἀπὸ σκοτεινὲς καὶ ἀπὸ διαφοροῦμενες μαρτυρίες. Ἀνάμεσα στὰ λίγα ὅμως, πού μ' ἀπόλυτη βεβαιότητα ξέρουμε, ὑπάρχει τοῦτο : ὅτι τὸ λυτρωτικὸ ξύπνημα πρὸς τὴν καθ' αὐτὸ ζωὴν, ὅτι τὴν ὑπερνίκηση τῆς προϊστορικῆς νύχτας καὶ τὴν δημιουργία τῆς προσωπικῆς τους μορφῆς, ὅτι αὐτὰ τὰ πέτυχαν καὶ τὰ ἐκτελέσανε οἱ πρώτοι Γερμανοὶ μέσα στὴν Ποίηση. Ἐδῶ βλέπουμε τὴν Ποίηση νὰ ξεπηδαίει μέσα ἀπ' τὴν πράξη τὴν ἥρωϊκὴν καὶ βλέπουμε συνάμα τὴν πράξη τὴν ἥρωϊκὴν νὰ γεννιέται ἄμεσα μέσα ἀπ' τὴν Ποίηση. Στοὺς ἥρωες καὶ στοὺς πολεμιστὲς πρέπει ἀκριβῶς ν' ἀναζητήσουμε τοὺς πρώτους ποιητὲς καὶ τραγουδιστὲς· καὶ σὲ πολλὰ πού μᾶς ἔχουν παραδοθῆ, νομίζουμε ὅτι ἀκοῦμε τῆς ἴδιες τις φωνῆς τῶν πολεμιστῶν· καὶ ξέρουμε γι' αὐτούς, ὅτι καὶ στὴν πραγματικότητά ἐπιχειροῦσαν τὶς πολεμικὲς τους γιὰ τὴν μάχην παρασκευῆς μ' ἐγκώμια ἢ καταφρονετικὰ λόγια, μὲ ὕμνους ἀφιερωμένους στ' ἄξια ἔργα τὰ δικά τους ἢ τῶν προγόνων. Τοὺς βασιλιάδες καὶ τοὺς ποιητὲς τοὺς βλέπουμε νὰ διασχίζουν τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς ἀπαρχῆς συντροφικὰ ἀγκαλιασμένοι. Ὁ βασιληᾶς βάζει τὸν ποιητὴ του, πρὶν ἀπ' τὴν μάχην, ν' ἀπαγγεῖλῃ ἔμπρὸς στὸ στράτευμα στίχους ἱκανοὺς νὰ γεινήσουν πράξεις. Ὁ ποιητὴς δὲν θέλει ὡς πολεμιστὴς καὶ ὡς ἀκόλουθος νὰ μείνῃ στὴ ζωὴ ἔπειτα ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ κυρίου του, πού ἔπεσε στὴ μάχην. Ὁ βασιληᾶς εἶνε καὶ ὁ ἴδιος τραγουδιστὴς καὶ ποιητὴς· τὰ ρητὰ του καὶ τὸ ἄσμα του ἀντηχοῦν μέσ' στὴ στοὰ τοῦ παλατιοῦ του ἢ μπροστὰ στοὺς στρατιῶτες του. Καὶ στὴν ἐποχὴ ἀκόμα τὴ χριστιανικὴν βλέπουμε τὸν νικητὴ τῶν Νορμανδῶν, τὸν Λουδοβίκο τὸν τρίτον, ν' ἀρχίζει αὐτὸς πρῶτος πανηγυρικὰ, πρὶν ἀπ' τὴν ἔναρξιν τῆς μάχης, τὸ ἄσμα τὸ πολεμικόν, ἐνῶ οἱ πολεμιστὲς του προσθέτουν τὴν φωνὴν τους μονάχα στὴν ἐπωδὸν καὶ τὸ παλαιὸν τραγοῦδι τοῦ Λουδοβίκου, πού μᾶς περιγράφει αὐτὴν τὴν σκηνὴν καὶ πού μᾶς διασώζει καὶ τὸ χριστιανικὸν περιεχόμενον τοῦ πολεμικοῦ ἐκείνου ἄσματος, ξεφεύγει, ὅταν φθάνην στὸ σημεῖον αὐτό, ἀπ' τὶς εὐσεβεῖς του σκέψεις καὶ ξεσπάει στὸν λαμπερὸν κ' εὐκίνητον τολμηρὸν ἦχον τῶν παλῶν ἀξέ-

χαστων πολεμικῶν ρυθμῶν. Μὲ μιὰν ἔκφραση ὅμως θαυμαστὰ θλιβερὴ μᾶς ἀντικρούζει—τὴν ὥρα τῆς καταστροφῆς—ἡ μορφή τοῦ ποιητῆ-βασιληᾶ στὴν περίπτωσι τοῦ Γέλιμερ, τοῦ βασιληᾶ τῶν Βανδάλων, πού, πολιορκημένος ἀπ' τοὺς Ρωμαίους, στέλνει τὴν στιγμὴ τῆς ὑστατης ἀνάγκης ἕναν ἄγγελο στοὺς ἐχθροὺς καὶ διατυπώνει τὴν παράκληση νὰ τοῦ δοθοῦν ἕνα σφουγγάρι, γιὰ νὰ λούσῃ τὰ μάτια του, ἕνα κομμάτι ψωμί, πού εἶχε μέρες νὰ βάλῃ στὸ στόμα του, καὶ μιὰν ἄρπα, γιὰ νὰ συνοδεύσῃ μ' αὐτὴν τὸ τραγούδι, πού τὸ ἐτόνισε γιὰ νὰ κλάψῃ τὴν Μοῖρα του.

Δὲν εἶναι ὅμως μονάχα ἀπ' τὴν ποίησις ὁ μεμονωμένος ἥρωας καὶ βασιληᾶς, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀκολουθίας του, ὁ σωτήρας καὶ τὸ πρότυπο τῆς φυλῆς του· δὲν μπαίνει μονάχα αὐτὸς μὲ τοὺς ἡρωϊσμούς του στὴν εἰκόνα τὴν ποιητικὴ καὶ δὲν γεννάει μονάχα αὐτὸς μὲ τὸ ἄσμα του τοὺς καινούργιους διαρκῶς τολμηροὺς καὶ ἀπόλυτους βλαστοὺς τῆς τιμῆς. Ὀλόκληρες φυλές καὶ ὀλόκληροι λαοὶ τροφοδοτοῦν τὶς πράξεις τους μὲ τὸν λόγον τὸν ποιητικὸν καὶ ἐκφράζουν τὸν ἑαυτὸν τους παραστατικὰ στὴν ἱερὴ τάξιν τοῦ λόγου. Πρὶν ἀπ' τὴν μάχην ὑψώνουν οἱ ἀοιδοὶ τὴν φωνὴν τους, τραγουδώντας τὰ τραγούδια ἐκεῖνα τὰ κραταιά, πού οἱ στροφές τους ὑμνοῦν τὶς πράξεις πολεμικῶν θεῶν, μυθικῶν ἡρώων τῆς φυλῆς ἢ καὶ τὶς πράξεις τῶν ἡρωϊκῶν προγόνων, πού βρῖσκονταν ἀκόμα στὴ ζωὴ καὶ πού τὰ παιδιά τους ἢ τὰ ἐγγόνια τους εἶνε ἕτοιμα νὰ πολεμήσουν· καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀνδρῶν συντονίζει τὴν φωνὴν του στοὺς ἤχους τῶν ἀοιδῶν. Τὴν νύχταν πρὶν ἀπ' τὴν μάχην φθάνει στ' αὐτιά τῶν Ρωμαίων ἀπ' τὸ στρατόπεδον τῶν Γερμανῶν ὁ ἤχος τῶν ἐγκωμιαστικῶν καὶ πολεμικῶν ἰσμάτων· τὴν νύχταν, ἔπειτα ἀπὸ μιὰ νίκη, ἀκούγονται τὰ τραγούδια τῆς χαρᾶς τὰ πανηγυρικά. Μὲ τὸ πολεμικὸ ἐμβρατήριο στὰ χεῖλη προχωροῦν τὰ πλήθη τὰ γερμανικὰ στὴν ἔφοδον καὶ φρικιαστικὰ ὑπέροχον εἶνε τὸ πῆδημα ἀπ' τὰ ἄσματα τὰ ἐνθουσιαστικὰ στὸ τραγούδι τῶν ὄπλων, πού μέσα του οἱ φωνές, σὲ ἤχους ὑποτυπώδεις πιά καὶ ὄχι φωνητικά, μὰ ὅμως ρυθμικὰ συγκρατημένους, ἀρχίζουν μ' ἕνα βούϊσμα ἀπαλὸ γιὰ νὰ ὑψωθοῦν, σὰν νῆπιον τοῦ πέλαγου μουγγρητό, στὸ παθιασμένο τὸ οὐρλιασμα.

Ἄν ἀναλογισθοῦμε τὰ καταπληκτικὰ πολιτικὰ κατορθώματα τῶν Γερμανῶν ἀπὸ τὸν πέμπτον ὡς τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα, ἂν ἀναλογισθοῦμε,

ὅτι κατάφεραν καὶ πῶς κατάφεραν μέσ' ἀπ' τοὺς κόλπους τοῦ ὕστατου κληρονόμου ν' ἀνεβάσουν στὸ φῶς ἕναν κόσμον καινούργιο νεαρό, ἂν ἀναλογισθοῦμε, ὅτι κατάφεραν νὰ λιπάνουν μὲ τὸ αἷμα τους ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη καὶ νὰ τὴν ἀναμορφώσουν στὸν βαθύτερο βιοτικὸ πυρῆνα της τόσο, ὥστε νὰ πολεμοῦν ἀπὸ τότε στὴν Εὐρώπη κ' ἀπ' τὶς δυὸ μεριεῖς δυνάμεις αἵματος γερμανικοῦ καὶ νὰ ὑπάρχη ἡ ἐλπίδα ν' ἀναγνωρίσῃ κάποτε ἡ Εὐρώπη τὴν κοινότητα τοῦ αἵματος αὐτοῦ—, ἂν ἀναλογισθοῦμε ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα, ποὺ εἶνε καταπληκτικὰ στὴν ἐξωτερικὴ τους ἔκταση, μὰ καὶ στὴν διεισδυτικὴ τους ἐπίδραση, δὲν θὰ πρέπει ν' ἀπορήσουμε, ποὺ στοὺς αἰῶνες ἐκείνους τοὺς θεμελιωτικούς ἑνὸς νέου κόσμου πολλοὶ Λόγοι τῶν Γερμανῶν, στὸ οὐσιαστικὸ νόημα τοῦ ὅρου, χαθήκανε καὶ φαγωθήκανε ἀπ' τὴν πράξη. Μὰ γιὰ νὰ διαπιστωθῇ ἡ διάρκεια τοῦ ἀκατάλυτου δεσμοῦ ἀνάμεσα στὴν ποίηση καὶ στὴν πράξη κ' ἐκεῖ ἀκόμα, ὅπου ἡ σιωπὴ τῶν πηγῶν θὰ μπορούσε νὰ δώσῃ δίκην σ' ὅσους δυσπιστοῦν, βλέπουμε τὸν μεγάλο Μπέρνβαρτ φὸν Χίλδεσχάϊμ καὶ τὸν ὑψηλὸ μαθητὴ του "Οθωνα τὸν Γ' νὰ κυνηγοῦν στίς πρωϊνὲς τους ἱππασίες, ἀπαγγέλοντας κ' οἱ δυὸ μαζί, στίχους—τοὺς βλέπουμε, μ' ὅλη τὴν ἀλλαγὴ τῶν καιρῶν, νὰ μένουνε πιστοὶ στὸ ἴδιο ἐκεῖνο πνεῦμα, ποὺ ἔκανε στὸν Beowulf τοὺς ἥρωες, ἐπιστρέφοντας καβάλλα ἀπὸ τὸν βάλτο τοῦ Γκρέντελ στὴν πατρίδα τους, νὰ ὑψώνουνε τὸ Λόγον τὸν ποιητικόν.

"Όταν ὅμως, μέσα ἀπ' τὶς μεγάλες διαλυτικὲς ἐξελίξεις καὶ μέσ' ἀπ' τὶς ἀκόμη μεγαλεύτερες συζευκτικὲς ἐξελίξεις τῶν θεμελιωτικῶν ἐκείνων αἰώνων, ἔρχεται στὴν ἐπιφάνεια ἡ νέα ἀνθρώπινη μορφή, στὸ πρόσωπό της βλέπουμε νὰ ὑπάρχουν τὰ πιὸ βαθειὰ χαρακτηριστικὰ τῆς βιοτικῆς ἐκείνης ἐνότητος, ποὺ συνθέτει τὸ πνευματικὸ μὲ τὸ αἰσθητὸ στοιχεῖο, τὴν πράξη μὲ τὴν θέα, βλέπουμε νὰ ὑπάρχουν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ποιητικῆς βιοτικῆς ἐνότητος. Κ' ἔκαμαν βέβαια πολλοὶ μὲ μεγάλη ὀξύνεια τὴν προσπάθεια ν' ἀναλύσουν τὴν ἀνθρώπινη αὐτὴ μορφή στὰ κατὰ μέρος ἱστορικὰ στοιχεῖα της, ν' ἀλληλοαναιρέσουν τὰ διάφορα μεμονωμένα χαρακτηριστικὰ καὶ νὰ συσκοτίσουν μάλιστα ὕστερα μὲ θεωρίες οἰκονομοκοινωνικὲς τὴν οὐσία ὀλόκληρου τοῦ γεγονότος. Μὰ τὴν ἱπποτικὴ μορφή τοῦ Ἀνθρώπινου δὲν εἶνε δυ-

νατὸν πιά νὰ τὴν συλλάβουμε, ἂν τὴν ἀναγάγουμε στὶς εἰδωλολατρικὲς γερμανικὲς ρίζες, ποὺ ἀπὸ μέσα τους ξεπετάχθηκε, οὔτε ἂν τὴν ἀναγάγουμε στὶς ἀρχαῖες καὶ χριστιανικὲς δυνάμεις, ποὺ καὶ αὐτὲς συμβάλλανε στὴ γένεσή της, καὶ ἀκόμη λιγώτερο μπορούμε νὰ τὴν συλλάβουμε, ἀνάγοντάς τὴν σὲ οἰκονομικοκοινωνικὲς ἐρμηνεῖες, ποὺ δὲν φθάνουν ποτέ τους σ' ὅτι εἶνε στὴν περίπτωσή μας οὐσιαστικὸ, δηλαδή στὴ ζωὴ, ποὺ ἔγινε εἰκόνα καὶ μορφὴ. Ἡ ἱπποτικὴ μορφὴ τοῦ Ἀνθρώπου εἶνε μιὰ πολιτειακὰ καὶ ποιητικὰ προσδιορισμένη δημιουργία ἀνθρώπου, ποὺ ἔχει ἓναν ἰδιότυπο χαραχτῆρα. Καὶ παρ' ὅλες τὶς τέχνες τῆς ἐρμηνείας δὲν θὰ μπορέση πιά κανένας νὰ λύσῃ τὸ ζωντανὸ αἴνιγμα, δηλαδή τὸ πῶς στὴν περίπτωσι, ποὺ ἐξετάζουμε, ἐπήγασε ὁ πολιτειακὸς ἄνθρωπος μέσ' ἀπ' τὴν ποίηση καὶ τὸ πῶς ὁ νέος αὐτὸς πολιτειακὸς ἄνθρωπος ἔπλασε τὸν ἑαυτὸ του μέσα στὴν ποίηση. Τοῦ θαυμάσιου αὐτοῦ φαινομένου οἱ ἐσωτερικὲς γραμμὲς προβάλλουν χαραγμένες ὀλοκάδαρα: καὶ πάλι βλέπουμε γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα τὸν ἀγῶνα, τὸν πόλεμο (αὐτὸ τὸ πρωταρχικὸ γεγονὸς τῆς ζωῆς) λυτρωμένον ἀπ' ὅλες τὶς προϋποθέσεις τὶς προσδιορισμένες ἀπ' τὴν ὑπελιμότητα ἢ τὴν ἀνάγκη καὶ τὸν βλέπουμε νὰ τὸν ἀνάγουν στὴν ἐλεύθερα ἐπιδιωκόμενῃ καταξίωσι πολιτειακῆς δεινότητος. Τὸ ἐρωτικὸ ὅμως τραγοῦδι (die Minne) ἀναγνωρίσθηκε καὶ ἐχρησιμοποιήθηκε πέρα ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφράζῃ ἀπλῶς τὴν εὐδαιμονία ἢ τὴν δυστυχία, τὴν ψυχικὴ εἰρήνευσι ἢ τὴν νοσταλγία, σὰν μιὰ δύνομη ἱκανὴ νὰ δημιουργῇ ἀνθρώπους καὶ μιὰν ἀνώτερη ζωὴ: τὸ ἀτομικώτερο βιοτικὸ συναίσθημα ἔγινε ὁ τροφοδότης τοῦ ὑψηλοῦ φρονήματος καὶ ἡ δύναμη ἢ προσωρισμένη ν' ἀσκῆ τὸν πολιτικὸν ἄνθρωπον· ὁ ὑπερβατικὸς Θεὸς προσαρμόσθηκε ἐπὶ τέλους στὶς μεγάλες γήϊνες ὁρμὲς στὸ πρόσωπον ἐκείνων, ποὺ ὑμνήσανε καὶ ποὺ ἐνσαρκώσανε ὡς ἅγιοι μιὰν ὑψηλὴν μορφὴν ζωῆς.

Στὰ ἐσωτερικὰ χαρακτηριστικὰ ἀνταποκρίνονται τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα. Αὐτοκράτορες, βασιλειαδες καὶ ἡγεμόνες προβάλλουν οἱ ἴδιοι ὡς ποιητὲς, αὐτοκράτορες, βασιλειαδες, καγκελάριοι καὶ ἡγεμόνες ἐμφανίζονται ὡς προστάτες τῶν ποιητῶν, καὶ οἱ ποιητὲς ἐπίσης προβάλλουν οἱ ἴδιοι ὡς πολεμιστὲς, ὡς ὀπλοφόροι, ὡς σύμβουλοι, ὡς κριτὲς καὶ

ὕμνητές τῶν κυριάρχων. Στὸν πηρῆνα της ἡ ποίηση συγχωνεύει τὴν δύναμη, τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν γλυκύτητα, πού προσδιορίζονται αἰσθησιακά, μὲ μιὰν ἄσκηση πνευματική, πού ζητάει νὰ μορφώσῃ πολιτειακοὺς ἀνθρώπους. Ὁ διαυγῆς Γκόττφριντ, ὁ σκοτεινὰ μεγαλείτερος Βόλφραμ, ὁ τολμηρότερος Βάλτερ, ὅλοι αὐτοί, παρ' ὅλες τὶς ἀντιθέσεις τους, συναντιοῦνται ἐνωμένοι σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἔργο. Ἀρχίζει πάντως καὶ κορυφώνεται τὸ πνευματικὸ τοῦτο ἔργο (τῆς δημιουργίας πολιτειακοῦ ἀνθρώπου) στὰ πολιτικὰ κέντρα τῆς τότε Εὐρώπης, στὶς ποιητικὰς αὐλὰς τῶν Χόενστάουφεν· τὴν ὠραιότερη ἐκδήλωσή τους· πού ἀγγίζει σχεδὸν τὸ θαῦμα, βρίσκει ἡ ποιητικὴ ἄσκηση στὴν ἐνωσὴ της μὲ τὴν πολιτειακὴ δύναμη στὸ πρόσωπο Ἑρρίκου τοῦ ἕκτου, πού στὶς στροφές του συναντιοῦνται μὲ μιὰ τρυφερὴ καὶ γλυκεῖα φρόνη οἱ δύο κραταιότατες δυνάμεις ὁλόκληρου αὐτοῦ τοῦ κόσμου, τὸ ἱπποτικὸ ἔρωτικὸ τραγοῦδι καὶ ἡ ἐξουσία.

Ἄργα πιά — ἔχοντας κι' ὅλας προσβληθεῖ ἀπ' τὴν διαλυτικὴ ἀτμόσφαιρα ἐνὸς κόσμου, πού εἶχε μπῆ σὲ σύγχυση, κι' ἔχοντας ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ δεχθῆ τὸ φύσημα τῶν δυνατῶν ἀνέμων, πού σήκωσαν, ἀρχίζοντας, οἱ παγκόσμιες ἀναστατώσεις — ἄργα πιά στρέφει τὸ πρόσωπό του πρὸς τὰ πίσω ὁ γυιὸς τοῦ Ἀϊβούργου καὶ σύζυγος τῆς Βουργουρίας, ὁ εὐγενικὸς Μάξ, ὁ τελευταῖος ἱππότης, χαιρετώντας τοὺς προγόνους του. Ἀνοίγει τ' αὐτιά του γιὰ ν' ἀκούσῃ τὰ παλιὰ τραγοῦδια καὶ βάζει νὰ τὰ συλλέξουν, δοκιμάζοντας κι' ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του στὴν χειρωνακτικὴ τέχνη τῆς στιχοποιίας, χωρὶς ν' ἀπέχη βέβαια ἀπ' τὸ ἄξεστο καὶ τὴν ξηρότητα. Ἀλλὰ πολὺ πρὶν ἀπ' τὴν ἐμφάνισή του καὶ γύρω του ἔχει προβάλλει πιά μιὰ νέα καὶ διαφορετικὴ ἐποχὴ, κ' ἔτσι ὁ τελευταῖος ἱππότης εἶνε ὁ ἴδιος κι' ὅλας μπλεγμένος στὰ χάσματα καὶ στοὺς ἀγῶνες, πού ἦσαν προωρισμένοι ν' ἀφανίσουν τὰ ὑψηλὰ κτίσματα τῶν μέσων αἰώνων.

Τοὺς Γερμανοὺς ὅμως τοὺς ἐπληξε ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' ὡς τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνα ἓνα Μοιραῖο, πού τὸ μυστήριό του θὰ προκαλέσῃ πολλῶν ἀκόμα γενεῶν τὴ σκέψη: πεντακόσια ὁλόκληρα χρόνια μένουν οἱ Γερμανοὶ χωρὶς Ποιητὴ!

Στὸ μεταξὺ ξεφεύγουν λαοὶ καὶ ἄτομα ἀπ' τὸ μεγάλο καθολικὸ οἰκοδόμημα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ ἀρχίζουν νὰ μάχωνται γιὰ τὰ

ἰδιαίτερά τους δικαιώματα καὶ γιὰ τὴν ἰδιαίτερή τους θέση στὸν κόσμο. Ὁ Δάντης, ὁ Θεοβάλντες καὶ ὁ Σαίξπηρ προβάλλουν ὡς οἱ γλωσσικοὶ θεμελιωτὲς τῶν λαῶν τους καὶ ἡ Γαλλία κατορθώνει μὲ τὴν ᾠδή τοῦ Ρισελιὲ καὶ μὲ τὴν δράση ποιητῶν καὶ συγγραφέων σημαντικῶν, ποὺ συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπ' τὴν αὐτὴ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ', νὰ θεμελιώσῃ μιὰ γλώσσα κοινωνικὴ. Ὅλες οἱ ἐσωτερικὲς τάξεις τῆς ζωῆς ἀρχίζουν σιγά-σιγά νὰ χαλαρώνονται καὶ—ἐνῶ συμβαίνει ποῦ καὶ ποῦ νὰ προβαίνουν, ἀψηφώντας τὴν ἐξέλιξη, οἱ παλαιὲς δυνάμεις τοῦ παρελθόντος ἢ καὶ μερικὲς πρῶϊμες καὶ προφητικὲς δυνάμεις τοῦ μέλλοντος σὲ ἴμοιρες ἀπὸ ἐνιαῖο νόημα μεταβατικὲς θεμελιώσεις—προχωρεῖ μ' ὅλα ταῦτα ἀκατάσχετη ἢ γενικὴ διάλυση ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν δεσμῶν. Τὰ συγκαλυπτικὰ πέπλα, ποὺ περιβάλανε ὡς τότε τὸν δυτικὸ ἀνθρώπο—προᾶμμα, ποὺ ἦταν εὐνοϊκὸ γιὰ τὰ γεννήματα τοῦ ἰδιομόρφου ἑαυτοῦ του—, ξεσκίζονται: ἀντὶ νῆνε ὄρατὴ ἢ μιὰ μονάχα ἡπειρος, γίνεται ὄρατὴ ὀλόκληρη ἢ ὑδρόγεια σφαῖρα, ἢ γῆ ἢ ἴδια ἐκτοπίζεται ἀπ' τὸ κέντρο τοῦ σύμπαντος καὶ γίνεται ἓνας μικρὸς πλανήτης, ποὺ χάνεται μέσα στοὺς ἀσύλληπτους χώρους τοῦ κόσμου. Στὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου χώνεται τὸ μάτι καὶ ψάχνει ἐρευνητικὰ τὴν κατασκευὴ καὶ τὶς ἴνες, τὸ σύστημα τὸ θρεπτικὸ καὶ τὸ σύστημα τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, τὰ νεῦρα, ποὺ προκαλοῦν ὅλες τὶς κινήσεις. Ὅσο ὀπλίζεται μηχανικὰ ὁ φυσικὸς ὀφθαλμὸς, τόσο πληθύνονται καὶ οἱ τέχνες τοῦ μυαλοῦ: Πολλά, ἀφάνταστα πολλά, ποὺ στὸν Μακρόκοσμο καὶ στὸν Μικρόκοσμο ἦσαν ὡς τὰ τότε σκεπασμένα μὲ μυστήριον, γίνονται ὄρατὰ καὶ θεατὰ, γίνονται μάλιστα ἀπτά' τὸ Νόμον, ποὺ ὡς τὰ τότε ἀόρατος ἐδροῦσε στὰ φυσικὰ συμβάντα καὶ προκαλοῦσε σεβασμὸν, μαθαίνουν οἱ ἄνθρωποι νὰ τὸν βρίσκουν, νὰ τὸν παρατηροῦν, νὰ τὸν ἀφογκράζονται καὶ νὰ ὑπολογίζουν τὴν ἐπίδρασή του. Τὸ πνεῦμα, ποὺ γίνεται διαρκῶς περισσότερο ἐλεύθερον, χώνεται ἐρευνητικὰ καὶ στὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη Μοῖρα, καταφέρνει νὰ βρῆσκη καὶ στὴν πορεία τῆς ἱστορίας τὶς ἀναλογίαις τὶς χρήσιμες γιὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς του, ἀρχίζει κ' αὐτὴν τὴν ψυχὴ ν' ἀτενίζει καὶ νὰ βλέπῃ τὶς δονήσεις καὶ τὶς τάσεις, ποὺ στηρίζουν καὶ κινοῦν τὴ ζωὴ.

Σὲ μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ καινούργιον βλέμμα ἀποκαλύπτεται σ' ἄν μιὰ ἐμπειρία, ποὺ δὲν μπορεῖ πιά καμμιά γεφύ-



ρωση νὰ τὴν ἐνώση μαζί μας, ἡ θέα δυὸ συντελειῶν: τῆς συντέλειας τοῦ ἀρχαίου εἰδωλολατρικοῦ καὶ τῆς συντέλειας τοῦ μεσαιωνικοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ ὑποστοῦν ἐκ τῶν προτέρων μέσα τους τὶς ἀνυπολόγιστες συνέπειες αὐτῆς τῆς θέας. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ δοκιμάσουν ἐκ τῶν προτέρων τὰ ἐσωτερικὰ πεπρωμένα, ποὺ ἔζησε ὁ δυτικὸς κόσμος στοὺς ἐπόμενους αἰῶνες. Ὁ Σιβαστιανὸς Φράνκ, ὁ Παράκελσος καὶ ὁ Γιάκομ Μπαίμε εἶνε ἀνάμεσα στοὺς Γερμανοὺς ἐκεῖνοι, ποὺ ἀνῆκουν σ' αὐτὴν τὴν χορεία.

Ποῦθενὰ πιά οἱ δεσμευτικὲς δυνάμεις δὲν ἦσαν σὲ θέση νὰ κρατηθοῦν μπροστὰ σ' αὐτὴν τὴν ἐπέκταση τοῦ ὁρίζοντα γενικῶς, στὸν τεράστιο ἀριθμὸ τῶν λεπτομερειῶν, ποὺ ἔγιναν συνειδητές, πρὸ πάντων ὅμως μπροστὰ σ' αὐτὰ τὰ βλέμματα, ποὺ μέσα τους γκρεμίστηκαν γιὰ δεύτερη φορὰ οἱ ἁρμονικὲς τάξεις τῆς ζωῆς κ' ἐχλώμιασαν γιὰ δεύτερη φορὰ οἱ θεϊκὲς εἰκόνες ζωῆς. Δὲν ἔλειψαν βέβαια ποτὲ οἱ προσπάθειες γιὰ μιὰ νέα ἐσωτερικὴ θεμελίωση καὶ στερέωση, ἀδυνατίσανε ὅμως πιά καὶ περιορίζονται πάντα σ' ἓνα διαρκῶς μικρότερο κύκλο. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ἔρχονται καὶ διαδέχονται σκληρὰ τὸνα τ' ἄλλο τὰ κινήματα τ' ἀνατρεπτικά, τὰ τσακίσματα καὶ τὰ γκρεμίσματα καὶ σιγὰ, μὰ διαρκῶς ἀπειλητικώτερα ἔγινε ὄρατὴ μιὰ φοβερὴ ἀπομόνωση τῶν ὄντων καὶ τῶν ὑπάρξεων σ' ὅλες τὶς σφαιρὲς τῆς ζωῆς.

Μιὰ μονάχα τάξη ἀνθρώπων φάνηκε ὅτι κέρδισε σὲ δύναμη κι' ὅτι ἔγινε τὸ κέντρο νέων ἁρμονικῶν συγκροτημάτων: οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης. Κι' αὐτοὶ ἀποτελοῦσαν ἓνα παλαιὸ βλαστάρι, ποὺ εἶχε ξεπεταχθῆ ἀπὸ τὶς δυνάμεις τοῦ γερμανικοῦ αἵματος καὶ ἀπὸ τὶς δυνάμεις τοῦ χριστιανικοῦ καὶ ἀρχαίου πνεύματος· κι' αὐτοὶ ἦσαν σὲ πολλὰ μέρη ἐκτεθειμένοι σὲ μεγάλους κινδύνους κ' ἦσαν ὄριμοι μάλιστα γιὰ τὴν καταστροφή. Μὰ ὁ μυστηριώδης καὶ ἀπρόσιτος σὲ κάθε στάθμιση Φίλιππος ὁ Β'—ἐνώνοντας τὴν γενιὰ τῶν Ἀψβούργων καὶ τῶν Βουργουνδίων μὲ τοὺς εὐγενεῖς τῆς ἰσπανικῆς ἐθνότητος, ποὺ μόλις εἶχε πετύχει τὴν ἐνωσὴ της κ' εἶχε βγῆ νικήτρια ἀπὸ τοὺς μεγάλους θρησκευτικοὺς ἀγῶνες—κατάφερε ν' ἀναστρίψει τὴν καταστροφὴ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης γιὰ δυὸ αἰῶνες. Αὐτὸς τὰ κατάφερε νὰ κἀνῃ τοὺς ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης κληρονόμους ὅλων τῶν ὑψηλῶν

αἰτημάτων ποὺ ζητοῦν τὴν κυριαρχία καὶ τὴν τάξην· κ' ἔτσι μπόρεσαν ὅλοι αὐτοὶ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἐξασθένεσιν τῶν οἰκουμενικῶν κεντρικῶν δυνάμεων γιὰ νὰ ὀδηγήσουν τὸν ἑαυτὸν τους σὲ μιὰν ἀνώτατην ἐκδήλωσιν. Τὰ ἀνεξάρτητα κινήματα τῶν λαῶν, ποὺ ἐνόμιζαν, ὅτι ἦρθε ἡ ὥρα τους, καταστρίβονται ἄγρια ἢ συνάπτονται μαζί τους σχέσεις παράδοξα ἀντιφατικαί. Ἀνώτερες μορφές ὅμως, ὅσες ξεπηδοῦν ἀκόμα μέσα ἀπ' τὴν παλιὰν γενιὰν καὶ βρίσκουν νὰ ἐκτελέσουν ἀποστολὰς εὐνοϊκὰς καὶ μεγάλας, ἀφυπνίζουσι τὸ πρωταρχικὸν κῦρος τῆς ἀνθρώπινης ἡγεμονίας· κ' ἔτσι προβάλλουσι ἡγεμόνες καὶ αὐλές, ἀπ' τὸ Ἑσσοριάλ ὡς τὴν Βερσάλλιας, ὡς τὸ Σαίνβρουκ κ' ὡς τὸ Πότσδαμ—παρ' ὅλας τὴς διαβρωτικὰς δυνάμεις, ποὺ καὶ στὴς περιοχὰς αὐτὰς δροῦν—ὡς τὰ οὐσιαστικὰ κέντρα, ὡς οἱ ἐμπυρωτικὰς δυνάμεις καὶ ὡς οἱ μοναδικοὶ συντηρητὲς ὁλόκληρης αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

Κι' αὐτὰς ὅμως οἱ θεμελιωτικὰς προσπάθειες πέσανε ἀπάνω σ' ἕναν ἐχθρόν, ποὺ ἄσκησε ἐπίδρασιν βαθειὰ καὶ φοβερὰ ἀκριβῶς ἴσως γιὰ τὸν λόγο, ὅτι κατάφερε ἐξωτερικὰ κ' ἐσωτερικὰ νὰ συνδεθῆναι βαθειὰ μὲ τὴν ἡγεμονικὰς αὐτὰς δυνάμεις· ὁ ἐχθρὸς ἦταν ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου γιὰ τὰ δίκαια τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς.

Τὸ σβύσιμο τῆς ἐκκλησιαστικῆς χριστιανικῆς μαγείας, ποὺ εἶχε προκαλέσει μιὰν ὑπερέντασιν στὸν κόσμον καὶ στὴς καρδιὰς, ἀποκαλύφθηκε στὴν ψυχὴ τοῦ νεαροῦ Λουθήρου μὲ τρόπον ἔντονον. Ὁ Λούθηρος ἐζήτησε ἀπ' τὴν κοσμικὰς πολιτικὰς δυνάμεις νὰνε οἱ ἀπ' τὸν Θεὸν τὸν ἴδιον ὠρισμένοι προστάτες τοῦ ἐξωτερικοῦ βίου τῶν Χριστιανῶν γιὰ νὰ δαμασθῆναι ἔτσι καὶ νὰ ἐκτοπισθῆναι, μπαίνοντας στὰ ὄρια τῆς, ἡ πνευματικὴ ἐξουσία τῆς ἐκκλησίας, ποὺ γιὰ τὰ μάτια του εἶχε παραστρατήσει καὶ ξεφύγει ἀπὸ κάθε ἠθικὴν πειθαρχία. Καὶ ζήτησε ἀπ' τὴν ἀτομικὰς ψυχὰς—ἐξαγγέλοντας τὴν καθολικὴν ἱερατικὴν ἀποστολήν—νὰ πορευθῆναι ἢ καθεμιά τὸ δρόμον τῆς ζωῆς τῆς, ἀντικρούζοντας ὁλομόναχον καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὴν πίεσιν καὶ ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὸν μέσον τὴν ἀπέραντην θεότητα. Ἔτσι, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ μάλιστα ἐνάντια στὴν θέλησίν του, ξεκινάει ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν του πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς εὐγενεῖς γερμανικῆς ἐθνικότητος ὁ δρόμος, ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἐλέω Θεοῦ ἀπόλυτη «ἐγκόσμια ἐξουσία», ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἐγεροτήριόν του «ἡ ἐλευθερία ἑνὸς Χριστιανοῦ» ξεκινάει ἕνας ποὺ καὶ ποὺ συγκα-

λυμμένος, στο βάθος όμως αδιάκοπος στη συνοχή του δρόμος προς την Γαλλική Έπανάσταση. Ἀπ' τὴν ἴδια ἀκριβῶς τὴ στιγμή, πού ἀψήφισε τὸν ἀφορισμὸ τῆς ἐκκλησίας, ἦταν ἀναγκασμένος ν' ἀμυνθῆ ἔναντιὸν τῶν ἀναρχικῶν πνευμάτων, πού ἄρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ἀπελευθέρωση αὐτὴ γιὰ νὰ πολεμήσουν κάθε πνευματικὴ τάξη κ' ἐξουσία. Κι' ἀπ' τὸ ἀνατρεπτικὸ κίνημα, πού ἔκαμε ὁ Λούθηρος ἐν ὀνόματι τῶν «δικαιωμάτων τοῦ Χριστιανοῦ», ξεκινάει καὶ πάει ὁλόγισα ἓνας μοιραῖος δρόμος ὡς τὰ δικαιώματα ἐκεῖνα τοῦ ἀνθρώπου, τὰ τρεμουλιαστά καὶ ἀσταθῆ σ' ὅλα τους τὰ χρώματα, πού ἐν ὀνόματί τους δυόμιση αἰῶνες ἀργότερα δούλεψε ἡ λαιμητόμος στὸ Παρίσι καὶ πού ἐν ὀνόματί τους ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη χτυπήθηκε καίρια κι' ἐκλονίσθηκε ἡ ἀρμονικὴ προσαρμογὴ στὴν Πολιτεία, αὐτὸς ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς δυτικῆς ἀνθρωπότητας.

Ἐπὶ ἄρχει ὅμως καὶ μιὰ ἄλλη πλευρὰ καὶ ἡ ἄλλη αὐτὴ πλευρὰ εἶνε ἡ ἀκόλουθη: στὴ Γερμανία ἀκριβῶς καὶ μάλιστα μονάχα στὸ στάδιο τοῦ ἀγῶνα, πού ὁ Λούθηρος εἶχε ἐγκαινιάσει, προβάλανε ἀνθρωπογενεοί, ἱκανοὶ ν' ἀφυπνίζουν καὶ νὰ τονώνουν τὶς δυνάμεις, πού δένουν καὶ πού ἐπιβάλλουν τὴν πίστη, ἐνῶ στ' ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης ἄρχισαν νὰ πανηγυρίζουν διαρκῶς μεγαλείτερους θριάμβους οἱ διαλυτικὲς δυνάμεις, πού ξαπόλυσε ἡ ἐλευθερωμένη γνώση. Ὁ μέγας πρωτοπόρος αὐτῶν τῶν ἀφυπνιστῶν κι' ἐνδυναμωτῶν ἦταν ὁ ἐξαίσιος Λάϊμπνιτς· αὐτὸς κατάφερε νὰ προετοιμάσῃ τὰ ἐσωτερικὰ πεπρωμένα, πού ἐξασφάλισαν τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τῶν Γερμανῶν στὸν ΙΗ' αἰῶνα. Φοβερὰ ὅμως ἐβάραινε ἀκόμα ἐπάνω του ἡ γλωσσικὴ Μοῖρα τῶν ξερῶν αἰώνων, πού ἦσαν ἄμοιροι ἀπὸ ποιητὴ. Στὴν πατρίδα του, πού μὲ τὸ πνεῦμα του πρῶτος αὐτὸς ἀγκάλιασε ὁλόκληρη, δὲν βρῆκε ὁ Λάϊμπνιτς καμμιά γλῶσσα ἱκανὴ γιὰ νὰ μπορέσῃ μέσα της νὰ γεννήσῃ καὶ νὰ μορφώσῃ τὰ πνευματικὰ του δημιουργήματα. Ἀπ' τὴν ἡμέρα ὅμως, πού φάνηκε ὁ Λάϊμπνιτς, δὲν ἐβουβάθηκε πιά ἡ φωνὴ τῆς νοσταλγίας γιὰ τὸν ποιητικὸ σωτῆρα· καὶ ἀπὸ τὸν Λάϊμπνιτς ἄρχισε μιὰ τόσο παθιασμένη προετοιμασία τῶν πνευμάτων γιὰ τὸν ἐρχόμενον δημιουργό, ὥστε ὄχι μόνον ἐτράνταξε τὸν Γκαίτε ὁ πόθος τοῦ Χέρντερ, πού στὴν ἐξορκιστικὴ του δύναμη ἄγγιζε τὴν παραφροσύνη, μὰ καὶ στὸν ἴδιο τὸν Γκαίτε, στὸν

Ποιητὴ, ποὺ ἐπὶ τέλους φανερώθηκε, ἀνοίχτηκε ἓνα στάδιο γιὰ τὴν δράση τοῦ ἱκανοῦ ν' ἀλλάξῃ ὀλόκληρη τὴν γερμονικὴ Μοῖρα.

Αὕτῃ ὅμως ἡ νέα ἐσωτερικὴ γέννα κατεδικάσθηκε νὰ γίνῃ ἀποτραβηγμένη μ' ἓναν τρόπο μυστηριώδη καὶ ὀδυνηρὸ ἀπ' τὴν πολιτικὴν πραγματικότητα.

Καὶ στὸν ΓΚΑΪΤΕ— ὅπως εἶχε γίνῃ πάντα—ἦταν ἡ ἀνώτατη ποιητικὴ ἀποστολὴ ἐσώτατα συνυφασμένη μὲ τὴν πράξη καὶ μὲ τὴν Πολιτεία. Σὰν πνευματικὸς ὅμως ἀκριβῶς κάτοχος καὶ ἐκπρόσωπος τοῦ παγκόσμιου πολιτειακοῦ εἶναι δὲν μπορούσε ὁ Γκαϊτε νὰ καταδεχθῆ νὰ κατεβῆ στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῶν ἡμερῶν του, ὅσο κι' ἂν ἔδρασε ἀδιάκοπα μέσα της κι' ὅσο κι' ἂν ἔνοιωθε νὰ τὸν πιέζῃ. Ἡ πολιτικὴ ζωὴ τῶν ἡμερῶν του δὲν ἄφινε πιά νὰ ἐπιτευχθῆ ὁ σύνδεσμος μὲ τοὺς αἰώνιους Νόμους καὶ Λόγους τῆς ζωῆς. Ἡ πολιτικὴ ζωὴ εἶχε σὲ βαθμὸ ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ ἐκτροχιασθῆ κι' ἔτσι ὁ Ποιητὴς θᾶταν ἀναγκασμένος νὰ προδώσῃ τὴν ὑψιστὴ πολιτειακὴ του γνώση καὶ δράση, τὴν δική του ἀκριβῶς πολιτικὴ ἀποστολή, ἂν πῆγαινε νὰ συνάψῃ ἓναν ἄμεσο δεσμὸ μὲ ὅποιανδήποτε ἀπ' τὶς πολιτικὲς δυνάμεις, ποὺ δροῦσαν τότε στὴ Γερμανία.

Στὴ Βαϊμάρη ἔφθασε ὁ νέος Γκαϊτε ἀκριβῶς τῆ στιγμῇ, ποὺ ἔμπαινε στὴν ἡλικία τὴν πολιτικὴν. Ἐναν νεαρὸ ἡγεμόνα, ποὺ ἦταν κι' ὁ ἴδιος ἓνα δαιμόνιο πνεῦμα, ἀνάθρεψε ὁ Γκαϊτε κ' ἐμόρφωσε. Καὶ— ἄς μὴν τὸ ξεχνᾶμε!—στὴν ἀποστολὴ ἀκριβῶς αὕτῃ, ποὺ τὸν ἔταξε νὰ δαμάσῃ μιὰ στὴν πηγὴ τῆς δαιμόνια φύσης καὶ νὰ τὴν μορφώσῃ σὲ ὑπεύθυνον πολιτικὸν ἄνδρα, ἐπραγματοποίησε ὁ Γκαϊτε τὴν στροφή του ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ φύση, ποὺ εἶνε μονάχα πηγαῖα μεγαλοφυῆς καὶ ὀρμέμφυτη. Ἐδῶ ἀκριβῶς, ποὺ ἐσημειώθηκε ἡ ἀλληλεπίδραση ἀνάμεσα στὴν πνευματικὴ καὶ στὴν πολιτικὴ πράξη, ἐδῶ σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ βέβαια κράτος, στὸ κράτος ὅμως, ποὺ ἡ Μοῖρα τοῦ τῶδωσε ὡς τὸ πεδίο τὸ ταγμένο νὰ δεχθῆ τὴν δράση του, ἐδῶ στὸ γερμανικὸ δουκάτο τῆς Βαϊμάρης—κι' ὄχι στὴν Ἰταλία, ὅπως ἐπιμένουν πολλοὶ νὰ νομίζουν—ἐσημειώθηκε ἡ ἀποφασιστικὴ στροφή, ποὺ τὸν ἔκανε ἀπὸ τότε τὸν Γκαϊτε νὰ ὑπερετῆ μ' ὀλόκληρο τὸ ἔργο του μιὰ πολιτειακὴ πιά μονάχα ἄσκηση. Ἄν μ' αὕτῃ τῇ στροφῇ ἐχάσαμε τὶς δαιμόνια πρω-

ταρχικὲς ἐκδηλώσεις, γιὰ τὴν ἀπώλεια αὐτὴ δὲν φταίει ὁ ἴδιος, ἀλλὰ φταῖνε οἱ γερμανικὲς πραγματικότητες, πρὸ βροῆκε μπροστά του· κι' ὅλοι μας θ' ἄπρεπε νὰ μάθουμε νὰ τοῦ εἶμαστε εὐγνώμονες γιὰ τὶς θυσίες, πού τὶς ἔκανε ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἐκβιάσῃ μιὰν εἴσοδο σ' αὐτὲς τὶς πραγματικότητες· ὅλοι ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ ἀντλοῦμε ἀκριβῶς ἀκόμα ὡς τὰ σήμερα τὴ ζωὴ μας ἀπ' τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Γκαίτε δὲν ἔδρασε τότε σ' ἄν ἀπόλυτος καλλιτέχνης, μὰ ἔδρασε σ' ἄν ἓνας πνευματικὰ πολιτικὸς ἄνθρωπος.

Ὁ Γκαίτε λοιπὸν ἐμόρφωσε ἓναν ἡγεμόνα, ἄσκησε κι' ὁ ἴδιος κυβερνητικὴ ἐξουσία, ἀναγκάσθηκε ὡς ὁ ἔμπιστος φίλος καὶ ὡς ὁ ὑπουργὸς τοῦ ἡγεμόνα αὐτοῦ νὰ συμερίζεται τὶς ἀνώτατες ἐσωτερικὲς ἀποφάσεις, καταπιάσθηκε μάλιστα καὶ μὲ τὶς πιὸ λεπτομερειακὲς ὑποθέσεις στοὺς πιὸ διαφορετικοὺς κλάδους, ὡς καὶ μ' αὐτὴν τὴν πρόσκληση τῶν κληρωτῶν στὸ σύνταγμα τῆς Βαϊμάρης. Ἐγνώριζε τὴν τέχνη τὴν πολιτικὴν, αὐτὸ τὸ «μεγάλον *métier*», ὅπως τ' ὀνομάζει, ἤξερε καὶ τὸ λέγε, ὅτι τὴν τέχνη αὐτὴ πρέπει νὰ τὴν διδαχθῆ κανεὶς καὶ ὅτι δὲν πρέπει κανένας νὰ τολμάῃ νὰ καταπιασθῆ μαζί της, ἂν δὲν ἔχει τὶς ἀναγκαῖες γνώσεις. Ἀπ' αὐτὴν ὅμως ἀκριβῶς τὴν ἀλήθεια ἔβγαλε ὁ Γκαίτε τὸ γνήσιο πρακτικὸ συμπέρασμα, ὅτι πρέπει νὰ κρατιέται μακριὰ ἀπὸ κάθε σφαῖρα, πού μέσα της δὲν εἶνε ἀπ' τὴν φύση του καὶ ἀπ' τὴν γνώση του ταγμένος νὰ δράσῃ ὀρθά. Καὶ τὸν μῆνα ἀκόμα, πού πέθανε, ὑψώνει ὁ Γκαίτε ἀπειλητικὰ τὴ φωνή του ἐναντίον ὅλων ἐκείνων, πού συγχέουν τὴν «τσαπατσούλικη» πολυασχολία μὲ τὴν γνήσια κ' ἐπομένως στὰ πράγματα βασισμένη συμμετοχὴ στὴν πολιτικὴ ζωὴ: «Μισῶ κάθε τσαπατσουλιά σ' ἄν ἁμαρτία, πρὸ πάντων ὅμως μισῶ τὴν τσαπατσουλιά στὶς ὑποθέσεις τῆς πολιτείας· ἀπὸ μέσα της δὲν εἶνε δυνατόν νὰ προκύψουν παρὰ μόνο δεινὰ γιὰ χιλιάδες καὶ γιὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους».

Ἡ Μοῖρα του στὴ Βαϊμάρη καὶ ὁ ἐνεργητικὸς φιλικὸς δεσμὸς του μ' ἓναν ἄνδρα, πού δὲν ἦταν μονάχα ὁ ἄνθρωπος, πού ἀσκοῦσε ἡγεμονικὴ ἐξουσία στὴν χώρα του, μὰ πού ἦταν καὶ στὴ φύση του ἓνας ἡγεμονικὸς ἄνθρωπος, ὅλα αὐτὰ ἔδωσαν στὸν Γκαίτε, στὴν προτελευταία κι' ὅλας δεκατρία τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, τὴν δυνατότητα νὰ συλλάβῃ μὲ τὴν ματιὰ του τὴν ἀληθινὴ ἐσωτερικὴ θέση τοῦ προβλήμα-

τος τῆς πολιτείας στὴν Εὐρώπη· στὴν ματιὰ αὐτῆ τοῦ Γκαῖτε, στὴν ἀμείλικτη διαύγεια, καθὼς καὶ στὴν ἀπόσταση ἀπὸ κάθε ιδεολογικὸ ὄνειρο, ποὺ τὴν ἐχαρακτήριζε, δὲν μπορεῖ νὰ μετρηθῆ κανένας ἀπ' τοὺς πολιτικοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὄταν στὰ 1785 μὲ τὴν ὑπόθεση τοῦ «περιδεραίου» ἔφθασε ἡ ἠθικὴ κατάπτωση τῆς γαλλικῆς αὐλικῆς κοινωνίας ὡς αὐτὴν τὴν βασίλισσα, οἱ πιὸ πολλοὶ ἔκαμαν τὴν διαπίστωση ἐνὸς ἐξαιρετικὰ εὐπρόσδεκτου καὶ μεγαλειώδους αὐλικοῦ σκανδάλου. Γιὰ τὸν Γκαῖτε ὅμως τὰ συμβάντα ἐκεῖνα, ποὺ μέσα τους τὸ ποιητικὸ του βλέμμα εἶδε χαρακτηριστικώτερα παρ' ὅ,τι θ' ἄβλεπε ἴσως σὲ πολλὰς μεγάλες πολιτικὲς πράξεις τὴν ἀξία τῶν προσώπων καὶ τῶν καταστάσεων, γιὰ τὸν Γκαῖτε λοιπὸν τὰ συμβάντα ἐκεῖνα ἀποκαλύψανε, σ' ἄν μὲς' στὴν λάμψη μιᾶς ἀστραπῆς, τὴν συγκεχυμένη νύχτα, ποὺ ἐπικρατοῦσε στὰ πολιτειακὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Ὁ ἴδιος στὴν σχετικὴ ἀφήγησή του ἐγκιταλείπει τὴν σοφὴ μετριοπάθεια τοῦ γερροντικοῦ τοῦ ὕρου, πρὸς ὅλες τὶς ἄλλες περιπτώσεις δὲν τὸν ἄφηνε νὰ ὑποδηλώνη τ' ἄλλα παρὰ μόνον μὲ ὑπαινιγμούς, καὶ μᾶς λέει: «Στὰ 1785 κι' ὅλας μ' ἐτρόμαξε ἡ ἱστορία τοῦ περιδεραίου, σ' ἄν νάταν ἡ κεφαλὴ τῆς Γοργόνας. Μ' αὐτὴν τὴν ἀκατανόμαστα βέβηλη ἀπαρχὴ εἶχε γιὰ τὰ μάτια μου ὑπονομευθεῖ καὶ ἐκ τῶν προτέρων κι' ὅλας συντριβῆ τὸ κῦρος τὸ βασιλικό· καὶ τὰ βήματα, ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τότε, ἐπιστοποιήσανε δυστυχῶς περισσότερο τοῦ δέοντος τὶς φοβερὲς προβλέψεις. Οἱ προβλέψεις αὐτὲς μὲ παρακολουθήσανε στὴν Ἰταλία καὶ τὶς ἔφερα πίσω ἀκόμα δυνατότερες».

Λίγο ἔπειτα ἀπ' τὴν ἐπιστροφή τοῦ Γκαῖτε ἀπ' τὴν Ἰταλία ἐπραγματοποίησε τὶς ἀπειλὲς τῆς ἡ Γοργώ, ποὺ εἶχε ἐμφανισθῆ μπροστά του. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάσταση ξεσπάει. Ὁ Γκαῖτε σύμφωνα μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια, βλέπει νὰ γκρεμίζεται καὶ νὰ γίνεται συντρίμμα ὁ ὠραιότερος θρόνος τῆς Εὐρώπης καὶ βλέπει ἓνα μεγάλο ἔθνος νὰ ἐκτροχιάζεται. Ὄταν συνασπίσθηκε ἡ ὑπόλοιπη Εὐρώπη γιὰ νὰ ὑπερασπισθῆ τὴν πολιτειακὴ ἁρμονία, ποὺ ἴσχυε ἀκόμα μέσα της, ὁ Γκαῖτε πῆγε μαζὶ μὲ τὸ στρατό, ποὺ κάτω ἀπὸ τὶς ὁδηγίες τοῦ Δουκὸς τοῦ Μπράουνσβάϊγκ καὶ μὲ προσωπικὴ συμμετοχὴ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ξεκίνησε, ἐν ὀνόματι καὶ τοῦ αὐτοκράτορα, ἀπαρτίζοντας μιὰ δύναμη ἀπὸ ὀγδόντα χιλιάδες ἄνδρες, γιὰ τὴν Γαλλία. Τώρα ὅμως

συμβαίνει τὸ παράδοξο : αὐτὸς ὁ στρατός, ποὺ ἀπέναντί του δὲν εἶχε ἀντιπαραταχθῆ παρὰ μόνον κάτι πάρα πάνω ἀπ' τὸ ἓνα τέταρτο τῶν ἴδιων του τῶν δυνάμεων, αὐτὸς ὁ στρατός, ἀφοῦ ἔπεσαν στὰ χέρια του τὰ φρούρια τοῦ Λογκβύ καὶ τοῦ Βερντέν κι' ἀφοῦ κόπηκε ἡ ἐπικοινωνία τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων μὲ τὸ Παρίσι, κάνει ξαφνικά—φαινομενικά γιὰ κανέναν ἄλλο λόγο παρὰ μόνον κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση περιστάσεων, ποὺ ἦσαν παράξενα περίπλοκες—κάνει λοιπόν, ἔπειτα ἀπ' τὴν βομβαρδισμό τοῦ Βαλμύ (ἕξη ὥρες μακριὰ ἀπ' τὸ Σαλὸν καὶ δέκα ὥρες μακριὰ ἀπ' τὸ Ρέϊμς) μεταβολή, παρατάει τοὺς τόπους, ποὺ εἶχε κατακτήσει καὶ δέχεται μ' ἐξευτελιστικὲς συμβάσεις νὰ ἐξαγοράσουν τὴν ἐκκένωση τῶν ἐδαφῶν ἐκεῖνοι, ποὺ μ' ἓνα πανηγυρικό μανιφέστο εἶχαν ἐκβληθῆ ὡς ἐπαναστάτες ἀπὸ τὴν τάξη τὴν ἀνθρώπινη. Ὁ Γκαϊτε εἶδε ὅλα αὐτὰ—τὸ ξεκίνημα, τὴν μεταβολή καὶ τὴν ἀποχώρηση—ἀπὸ κοντά, εἶδε τὸν Πρῶσσο βασιλέα καὶ τὸν δοῦκα τοῦ Μπράουνσβαϊγκ νὰ στέκονται γιὰ μιὰ στιγμὴ διστακτικοὶ στὶς διάφορες γέφυρες κι' ὅμως νὰ τὶς ὑπερπηδοῦν στὸ τέλος, ὑποχωρώντας, μὲ τ' ἄλογά τους, σὰν νὰ εἶχαν πέσει ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἡγέτες μέσα στὸν στρόβιλο, ποὺ οἱ ἴδιοι εἶχαν προκαλέσει. Ὁ Γκαϊτε βλέπει ὅλα ὡς τὸν βυθό τους καὶ προφέρει τὴν ἡμέρα τοῦ Βαλμύ τὰ σαφέστατα ἐκεῖνα λόγια : « Ἀπ' ἐδῶ κι' ἀπὸ σήμερα ἀρχίζει μιὰ νέα ἐποχὴ τῆς παγκόσμιας ἱστορίας ».

Ὅ,τι ἔγινε ἀντιληπτὸ στὰ μάτια τοῦ Γκαϊτε δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ βασίλειμα τῶν ἡγεμόνων στὴν Εὐρώπη, ἡ παράλυση τῶν δυνάμεων, ποὺ κράτησαν ἀκόμα στὰ χέρια τους στοὺς τελευταίους αἰῶνες τὸ συγκρότημα τοῦ κόσμου. Ὅλα τὰ σημεῖα τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐκστρατείας, ποὺ σὰν ἀπὸ εἰρωνεία τῆς τύχης ἔσβυσε, ἀνοιξαν στὰ μάτια τοῦ Γκαϊτε τὴν ἐξῆς ἀλήθεια : ὅτι ὁ κόσμος τῶν ἡγεμόνων δὲν ἐκτυπήθηκε μονάχα ἀπ' ἔξω στὸ πρόσωπο τοῦ Γάλλου βασιλέως, μὰ ὅτι ἔπαυσε μιὰ βαθύτατη ἐσωτερικὴ παράλυση κι' ὅτι καταδικάσθηκε σὲ καταστροφή. Ἡ ἐξέγερση στὴ Γαλλία, μιὰ ἐξέγερση, ποὺ τόσο πολλοὶ Γερμανοὶ τὴν παρακολουθοῦσαν μὲ διψασμένα ἀποτυφλωμένα μάτια, δὲν ἐξαπάτησε οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸν Γκαϊτε. Ἐκεῖ πέρα δὲν ἔβλεπε ὁ Γκαϊτε νὰ δροῦν δυνάμεις πολιτειακὰ ἀνορθωτικές, μὰ ἔβλεπε νάχη ξεσπάσει ἓνας πυρετὸς ἀποσυνθετικὸς. Ἔχουμε μπροστὰ μας,

γραμμένες βέβαια ἀργότερα, τίς ἴδιες του τίς μεγάλες μαρτυρίες σχετικὰ μέ τίς ἀλήθειες καί τίς ἴδιες, πού τόν καθοδηγοῦσαν τότε. Ὁ Γκαῖτε ξέρει καί κάνει τή διάκριση ἀνάμεσα στή λαϊκή ὄντοτητα, πού δίνει τήν ἐνεργητική ἐκδήλωση στή βούλησή της συνετά, μέ σταθερότητα, καθαρά καί ἀληθινά, καί σιτο πλῆθος στή μᾶζα, πού ἔχει σάν μπουλοῦκι σχηματισθῆ καί δέν ξέρει ποτέ της τί θέλει. Ὁ Γκαῖτε βυθίζει τή ματιά του μέσα γιά μέσα στίς αὐθαίρετες ἐπαναστάσεις, πού «δοκιμάζονται» ἀπλῶς, πού μένουνε μονάχα στήν «πρόθεση» καί δένμποροῦν νά καταλήξουν σ' ἀποτέλεσμα : «δέν ὑπάρχει μέσα τους ὁ θεός, γιατί ὁ θεός κρατιέται μακριά ἀπό τέτοιες τσαπατσουλίες». Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ὅμως ὁμολογεῖ πίστη ὁ Γκαῖτε στίς μεγάλες ἐκεῖνες μεταρρυθμίσεις, πού προκύπτουν μέσα ἀπό τίς οὐσιαστικές τάσεις ἑνός λαοῦ καί πού προκαλοῦνται ἀπό δημιουργικά πνεύματα, στίς μεταρρυθμίσεις λοιπόν ἐκεῖνες, πού, δρώντας μέσα τους ὁ θεός, τοῦς ἐξασφαλίζει τήν ἐπιτυχία.

Βαθειά φρίκη πιάνει τόν Γκαῖτε, ὅταν σκέπτεται, ὅτι εἶνε πιθανόν νά μεταβιβασθοῦν—πρᾶμμα, πού θάταν καθ' αὐτό στραβό καί ψεύτικο—οἱ γαλλικές δονήσεις στή Γερμανία καί νά χρησιμοποιηθοῦν γιά νά δώσουν τήν γένεση σέ νόθες κι' ἐπομένως βέβηλες κινήσεις, πού «δέν ἔχουν τίς ρίζες τους μέσ' στόν βιθὺ πυρῆνα τοῦ ἔθνους».

Ἔτσι λοιπόν, ὅταν τέλειωσε ἡ ἐκστρατεία, ἐπρόβαλε σιὰ μάτια τοῦ Ποιητῆ Γκαῖτε τὸ μεγάλο ξέσπασμα τοῦ χάους μέσα στόν εὐρωπαϊκὸ ἀνθρώπινο ὄργανισμό· καί κατάφερε νά προβλέψη ὅλους τοῦς ἀγῶνες, πού καί σήμερα ἀκόμα κάνουν τήν ἀνθρωπότητα νά σπαράζει, εἶδε τήν κεφαλή τῆς καταστροφῆς νάνε ψηλά σηκωμένη κ' εἶδε πιά, σύμφωνα μέ τήν ἴδια του τήν ἐκφραση, ὅχι μόνον ἓνα ἔθνος, μὰ «καί τόν κόσμο κι' ὅλας ὁλόκληρο νάχη ξεφύγει ἀπό τὸ δρόμο του». Τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ σημεῖο τὸ ἀντίκρουσε μάλιστα, ἐπιστρέφοντας στήν πατρίδα του, ὅταν βρῆκε τοῦς φίλους του νά λατρεύουν σάν θεούς, μέ τήν γνησιώτατη γερμανική ἰδεολογική μανία, τίς προτομές ἑνός Λαφαγιέτ κι' ἑνός Μιραμπώ· γιά τόν Γκαῖτε ἦταν τοῦτο ἓνα σημεῖο, ὅτι ἄρχισαν νά παραλύουν καί οἱ πνευματικές ἀντιστάσεις ἐνάντια στήν ἀπασύνθεση. Μιά σύντομη καί διαφωτιστική ἀποτύπωση αὐτῆς τῆς πείρας του καί τῶν ἀντιλήψεών του, βρίσκουμε στίς σελίδες ἑνός σχεδίου, πού



ἦταν προωρισμένο ν' ἀποτελέσει στὴν ἀφήγησιν τῆς ἐκστρατείας τὸ τελευταῖο μέρος :

«Οἱ προβλέψεις βγῆκαν ἀληθινές.

«Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία σχεδὸν καταστραμμένη.

«Μυστικὰ σέρνονται παρόμοιες προσπάθειες καὶ στὴ Γερμανία.

«Ἐάνθρωποι μὲ μυαλό δὲν ἀποφεύγουν πιά τὰ θέλητρα αὐτοῦ τοῦ κροταλίου».

Καθαρὰ καὶ νηφάλια εἰσδύει τὸ πνευματικὸ στρατηγικὸ βλέμμα του σ' αὐτὴν τὴν ἀποτυχία καὶ σ' αὐτὴν τὴν ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνον ἔσωτερικὴν παράδοσιν στὰ θέλητρα τοῦ κροταλίου, ὅταν μᾶς χαρακτηρίζει τὸ γεγονὸς τοῦτο μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια: «Παράξενα κλονίσθηκε κι' ὅλας τὸ φρόνημα τῶν Γερμανῶν... Μερικοὶ εἶχαν κι' ὅλας πάει στὸ Παρίσι, εἶχαν ἀκούσει ν' ἀγορεύουν οἱ ἐπιφανεῖς ἄνδρες, τοὺς εἶχαν ἰδεῖ ἀπάνω στὴ δράση—καὶ ὑποκινήθηκαν δυστυχῶς μὲ τὸν τρόπο τὸν γερμανικὸ πρὸς τὴν ἀπομίμησιν καὶ μάλιστα σὲ μίαν ἐποχὴ, ποὺ ἡ φροντίδα σχετικὰ μὲ τὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ρήνου εἶχε μεταβληθῆ σὲ φόβος».

Ὁ Γκαϊτε ὅμως δὲν περιορίσθηκε μονάχα στὸ νὰ βλέπῃ, μὰ βάλθηκε στὸ ἔργον. Ἐπάνω ἀπ' τὴ σκηνὴν ἐζήτησε μὲ διάφορα θεατρικὰ κομμάτια—μὲ τὸν «Gross - Korpita» μὲ τοὺς «Ἐξημμένους», μὲ τὸν «Ἄσπρον στρατηγὸν» καὶ μὲ τὴ «Φυσικὴ θυγατέρα»—νὰ ξυπνήσῃ τις δικές του ἀλήθειες στὴν συνείδησιν ἄλλων, νὰ ξυπνήσῃ τις πνευματικὰς καὶ φυσικὰς ἀντιστάσεις ἐνάντια στὴν κατάπτωσιν. Μὲ τὴν πρόθεσιν ν' ἀσκήσουσιν τὴν ἴδια ἐπίδρασιν γράφηκαν «οἱ συζητήσεις Γερμανῶν μεταναστῶν» καὶ «ὁ Ἑρμάννος καὶ ἡ Δωροθέα».

Αὐτὰ ὅμως ἀποτελοῦν μονάχα τις ἐξωτερικὰς περιοχὰς τοῦ ἀγῶνα του. Οἱ ἐσώτατες φάσεις τοῦ ἀγῶνα αὐτοῦ δὲν διαδραματίζονται σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὰ γενικὰ γεγονότα καὶ πρὸς τὰ γενικὰ προβλήματα, ἀλλὰ στὴ σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον. Ἐάν μποροῦσε νὰ συμβῆ στὸν Γκαϊτε νὰ πετύχῃ, μέσα στὴν προοδευτικὴ φοβερὴ ἀπομόνωσιν τῶν πνευμάτων, ἕναν σημαντικὸν σύντροφον καὶ μάλιστα ἕναν σύντροφον, ποὺ τ' ἀνήκε σὲ φύσιν ἀντίθετην καὶ εἶδος ἀντίθετον, ἂν μποροῦσε λοιπὸν νὰ συμβῆ στὸν Γκαϊτε νὰ πετύχῃ ἕναν σύντροφον, ποὺ μὲς' στὸν γόνιμον δεσμὸν μαζί του τ' ἀντίθετα χαρακτηριστικὰ θὰ ἐνώ-

νονταν σὲ μιὰν ἀνώτερη ἁρμονικὴ προσαρμογὴ, τότε θὰ εἶχε ἰδρυνθῆ τὸ κεντρικὸ κύτταρο γιὰ τὴν ἀληθινὴ ἀντίσταση ἐναντία στὴν ἀποσύνθεση τοῦ ἀνθρώπινου συγκροτήματος.

Ἡ ὀδυνηρὴ ἀποτυχία τῆς πνευματικῆς του ἡγεσίας ἔσπρωξε τὸν Γκαῖτε στὴν φυγὴ πρὸς τὴν Ἰταλία. Ἐκεῖ πέτυχε γιὰ πρώτη φορὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργο ἑνὸς ἀνθρώπινου πνευματικοῦ κτίσματος. Κρατώντας μέσα του τὸ μυστικὸ αὐτὸ ξαναγύρισε ὁ Γκαῖτε στὴ Γερμανία καὶ βρέθηκε πάλι ὀλομόναχος. Μὰ εἶχε ἀρχίσει κι' ὅλας ἐδῶ ἢ πιὸ τολμηρὴ καὶ πιὸ ἥρωϊκὴ ψυχὴ, πού ζοῦσε τότε στὴν Γερμανία, νὰ χαράξῃ κύκλους γύρω του γιὰ νὰ τὸν πλησιάσῃ. Πότε μισώντας καὶ πότε ἀγαπώντας, τραβηγμένους πρὸς ὅλους τοὺς πόλους, πού μπορούσαν νὰ κινήσουν τὸ πνεῦμα τὸ κατακερματισμένο, καὶ ὅμως μὲ τὴν ἀλάθητη βεβαιότητα ἑνὸς ἀξίου ἀνθρώπινου τύπου ζητοῦσε ὁ Σίλλερ τὴν φιλία τοῦ Γκαῖτε. Τὸ ἔτος 1794 φέρνει τὸ πολυτιμότερο κ' εὐτυχέστερο γεγονός στὴ νεώτερη πνευματικὴ ἱστορία τῶν Γερμανῶν—τὸν δεσμὸ ἀνάμεσα στὸν Γκαῖτε καὶ στὸν Σίλλερ—, τὸν δεσμὸ ἐκεῖνον πού ὁ Σίλλερ, νικημένος ἀπ' τὸ πνευματικὸ θέλημα τοῦ «Βίλχελμ Μάιστερ» καὶ βάθειά μέσα του ξαναγεννημένος, τὸν ἐπισφραγίζει, λέγοντας, ὅτι, ὅπως τοῦ δείχτηκε, «τὸ Ἐξαίσιον εἶνε μιὰ Δύναμη, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπάνω σὲ φύσεις ἐγωϊστικὲς παρὰ μόνον ὡς Δύναμη κι' ὅτι ἀπέναντι στὸ Ἐξαίσιον δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐλευθερία ἐκτὸς ἀπ' τὴν Ἀγάπη».

Ἡ ἀπάρνηση τοῦ ἐγωισμοῦ, πού ἔκαμε ὁ Σίλλερ, ἀνοίξε στὸν Γκαῖτε ἐλεύθερο τὸ δρόμο πρὸς τὴν πνευματικὴ πολιτικὴ δράση, πρὸς τὸν πρῶτο πνευματικὸ δεσμὸ. Μὲ ποιά μαγικὴ δύναμη ὅμως καὶ ἀπάνω σὲ ποιούς δρόμους ἐπραγματοποιήθηκε αὐτὸ τὸ κατόρθωμα, πού ἐθεμελίωσε τὴν στροφὴ τῶν Γερμανῶν πρὸς τὸ πνεῦμα ;

Ἐναντία σ' ὅλες τὶς ἀκρότητες τῶν θολωμένων καὶ χαμένων ψυχῶν καὶ τῶν ἀπομονωμένων πνευμάτων ὑψώθηκε, γιὰ νὰ τὶς πολεμήσῃ, ὁ ἀνθρώπος, ὁ μέσα του συγκεντρωμένος.

Στὸ πρόσωπο τοῦ Βίνκελμαν προαναγγέλθηκε ὁ νέος αὐτὸς τύπος: ὁ νέος ἀνθρώπος, πού δὲν ἀφίνει τὶς ἀτομικὲς του κινήσεις καὶ δυνάμεις νὰ ξεπέφτουν ἀπειθάρχητες γιὰ νὰ κρεμασθῆ ἀπ' τὰ σχήματα ἑνὸς καθολικὰ Ἀνθρώπινου, μὰ πού ἐντείνει, ἀποκαθαίρει καὶ δαμά-

ζει τις ατομικές του κινήσεις και δυνάμεις. Τὸ ἔσωτερικὸ σημεῖο αὐτοῦ τοῦ Νέου Ἀνθρώπου, εἶνε σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Βίνκελμαν, τοῦτο : «ὅτι ὁ ἴδιος γίνεται ὁ κανόνας τοῦ ἑαυτοῦ του», δηλαδή ὅτι ὑπερνικάει τὴν ἐγωϊστικὴ μοναδικότητα, πραγματοποιώντας μέσα του ἕνα Νόμο.

Στὸν δεσμό του μὲ τὸν Σίλλερ ἐπραγματοποίησε τελειωτικὰ ὁ Γκαϊτε, συμπληρώνοντας ὅ,τι εἶχε προετοιμασθῆ καὶ ἀρχίσει μέσ' στὸν Βίνκελμαν, τὴν ἀναγέννηση τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου μέσα ἀπ' τὸ πνεῦμα τῆ γερμανικό· κι' ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς στοὺς νόμους τοῦ πνεύματος καὶ σιῆ Μοῖρα τὴν ἱστορικὴ τὸ ὅτι ἡ θεμελίωση αὐτὴ ἐπραγματοποιήθηκε μὲ τὴν ἀκτινοβολία τῶν ἀδελφικῶν εἰκόνων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πὺ μέσα του γιὰ πρώτη φορὰ εἶχε πλασθῆ ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος. Ὁ Γκαϊτε ἐννοίωσε, ὅτι ἡ μανία τοῦ ἐγῶ, πὺ εἶχε ξεσπάσει βαθειὰ μέσα στὰ μεμονωμένα πνεύματα, δὲν μπορούσε νὰ ὑπερνικηθῆ καὶ νὰ ἐξιλεωθῆ παρὰ μόνο βαθειὰ μέσα στὸ πνεῦμα. Προτοῦ ἀρχίσει ἀκόμα σιῆ Γερμανία, ἀπὸ ἀνικανότητα γιὰ τὴν τέτοια ὑπερνίκηση καὶ ἐξιλέωση, προτοῦ ἀρχίσει ἀκόμα, μπροστὰ στὰ παντοῦ προτεταμμένα μάτια τῆς ἀπομονωτικῆς μανίας, ἐκείνη ἡ καταστροφικὴ ἐκφυγὴ, ἐκείνη ἡ φυγὴ πρὸς τὰ πλὸ ἀδειανὰ καὶ κούφια εἶδωλα τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, ἡ φυγὴ πρὸς τὴ Γενικότητα, ὁ Γκαϊτε εἶχε βυθίσει τὸ μυστικὸ του τῆς ἀνθρώπινης ἀγωγῆς μέσα σις πραγματικότητες κ' εἶχε πραγματοποιήσει τὴ νέα στροφὴ.

Ἐδῶ δὲν δοκιμάζεται μιὰ ἀπατηλὴ ἐκφυγὴ ἀπ' τὸ γεγονὸς, πὺ συνιστοῦσε τὴν ἀπομόνωση· τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀνιγνωρίζεται ἀντίθετα μέσ' σιῆν πραγματικότητά του, μὰ ὑπερνικᾶται καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς ὄρμητήριο γιὰ μιὰ τολμηρὴ καὶ δυνατὴ μεταμόρφωση τῶν πεπρωμένων. Ἡ ἀγωγὴ αὐτὴ, ὅπως τὴν εἶδε ὁ Γκαϊτε, εἶνε ἡ ἐναρμόνιση καὶ διαμόρφωση τοῦ μεμονωμένου ἐγῶ σύμφωνα μὲ νόμους ὀργανικούς. Καὶ πρέπει ν' ἀσκηθῆ ἡ ἀγωγὴ αὐτὴ μὲ τὴν ἐνατένιση τῶν μορφωτικῶν δημιουργημάτων, πὺ πέτυχαν στὸ παρελθόν, τῶν ὑψηλῶν καὶ μέσα τους νομοτελῶν εἰκόνων τοῦ Ἀνθρώπινου καὶ τῶν ὑψηλῶν ἔργων, πὺ ἐβλάστησαν κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδοαση μιᾶς νομοτέλειας καὶ πὺ μέσα τους ὑπερνικήθηκε τὸ ἐγῶ τοῦ δημιουργοῦ κ' ἐτάχθηκε σιῆν ὑπηρεσία τῆς παρστατικῆς μορφῆς ἑνὸς Αἰώνιου. Ἡ ἀγωγὴ

τοῦ Γκαῖτε καταφέρει καὶ ἀσκεῖ τὸ σωτήριο θέλημα καὶ πραγματοποιεῖ τὸ θαῦμα, πὺν ἔγκειται στὸ νὰ μπορέσῃ τὸ ἀπομονωμένο ἐγὼ ν' ἀρχίσῃ βαθειὰ μέσα του τὴν ἑναρμονιστικὴν προσαρμογὴν, πὺν τοῦ δίνει ξανά τὴν δυνατότητα νὰ ὑπερπηδήσῃ τοὺς φοβεροὺς φραγμούς, ὅσοι τὸ περιζώνουνε, καὶ νὰ μπῆ σὲ μιὰ γνήσια κοινότητα.

Μπροστὰ στὸ μυστικὸ αὐτῆς τῆς ἀγωγῆς χωρίζονται τὰ πνεύματα καὶ οἱ καρδιές, πὺν ἔχουν παραδοθῆ χωρὶς καμμιά ἐλπίδα σωτηρίας στὴν ἀναρχία, ἀπὸ τὰ πνεύματα ἐκεῖνα, πὺν εἶναι ἱκανὰ γιὰ τὴν προσαρμογὴν, χωρίζονται οἱ ἄνθρωποι, οἱ πνευματικὰ καταστραμμένοι—σὲ ὁποιαδήποτε πολιτικὴ θεωρία κι' ἂν ἀνήκουν—ἀπὸ τοὺς οὐσιαστικὰ πολιτικοὺς ἀνθρώπους στὴν ἔννοια, πὺν ἰσχύει γιὰ τὸν δυτικὸ κόσμον. Στὴν μιὰ πλευρὰ λοιπὸν στέκεται, σύμφωνα μὲ τὴν πολύτιμη καὶ ἔξαιρετικὰ πετυχημένη καταδικαστικὴ λέξις τοῦ Γκαῖτε, «ὁ ἀμόρφωτος ἐγωῖστής» («der ungebildete Selbstler»), καὶ στὴν ἄλλη πλευρὰ ὁ μορφωμένος πολιτικὸς ἄνθρωπος, πὺν ἔχει μέσα του τὸ νόμον, πὺν εἶνε ζωντανὰ ἑναρμονισμένος καὶ ἱκανὸς γιὰ προσαρμογὴν.

Ὅσο καὶ ἂν ἐξακολουθοῦν παντοῦ νὰ δροῦν τὰ κατεδαφιστικὰ κινήματα καὶ οἱ κλονισμοί, πὺν ἄρχισαν ἀπὸ καιρὸ καὶ πὺν εἰδικώτερα στὸν ΙΘ' αἰῶνα ἄρχισαν νὰ ξεσποῦν μανιασμένα μ' ἓναν τρόπο φοβερὸ καὶ ἄγνωστο σ' ὁλόκληρη τὴν προηγούμενη ἱστορία—, τὸ γεγονός, ὅτι ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ ἐξακολουθοῦμε ἀκόμα νὰ μιλάμε μιὰ γλῶσσα, τὸ γεγονός, ὅτι παρ' ὅλον τὸν πύργον τοῦ Βαβέλ, πὺν ὁ τελευταῖος αἰῶνας ἄρχισε νὰ χτίζῃ καὶ πὺν τὴν ἀνέγερσίν του ὁ δικός μας αἰῶνας συνεχίζει σὲ πολλὰ σημεῖα, δὲν ἐσκορπίσαμε ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ στὰ πνευματικὰ ἀτομίδια καὶ στοιχεῖα μας, τὸ γεγονός, ὅτι παρ' ὅλην τὴν καταστροφὴν ὁ Λόγος σ' ἡμᾶς τοὺς Γερμανοὺς ἀδράχνει ἀκόμα τὸ Λόγον καὶ ἡ ὑψηλὴ εἰκόνα ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νὰ γεννάει καινούργιες μορφές, τὸ γεγονός αὐτὸ τὸ χρωστᾶμε πρὸ παντὸς στὸν Γκαῖτε, τὸ χρωστᾶμε στὴν πνευματικὴ θεμελίωσιν τῆς κοινότητος, πὺν ὁ Γκαῖτε ἐπραγματοποίησε στὸν δεσμὸν του μὲ τὸν Σίλλερ.

Ὅσο κι' ἂν δὲν εἶνε βέβαιον τὸ πότε θὰ νοιώσουν οἱ Γερμανοὶ τὴν αἰσθητικὴν ἀγωγήν, πὺν κατάφερε ὁ Σίλλερ νὰ ἐξαγγείλῃ ὡς καρπὸ τοῦ νεαροῦ δεσμοῦ του μὲ τὸν Γκαῖτε, βέβαιον εἶνε πάντως, ὅτι ἡ ἀγωγή αὐτὴ δὲν εἶνε, οὔτε θὰ εἶνε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπ' τὴν δημιουργία

τοῦ πολιτειακοῦ ἀνθρώπου, στήν ἀνώτατη σημασία τοῦ ὄρου, μέσον τήν πολιτειακή ποίηση, στήν ἀνώτατη ἐπίσης σημασία της. Μέσα σέ ἐννηακόσια ρητά, πού ὀνομάσθηκαν «Ξένια» καί παρερμηνεύθηκαν στήν ὀνομασία τους αὐτή, φωτίσανε στά χρόνια ἐκεῖνα οἱ δυὸ σύμμαχοι ποιητὲς ἀπ' τὴν σκοπιὰ τοῦ πολιτικοῦ τους μυστικοῦ τίς πραγματικότητες τῶν ἡμερῶν τους, μὰ καί τὰ γεγονότα, τίς συνθῆκες καί τίς σχέσεις, πού πάντα ξαναγυρίζουν. Τὸ πολυτιμότερο ὅμως μνημεῖο, πού ἀσκεῖ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο τὴν μαγεία ἐκείνης τῆς Ἀπαρχῆς στοὺς ἀναγνώστες του, ὄχι μόνο σ' ὅσους βλέπουν σωστά, μὰ καί σ' ὅσους πλανῶνται, εἶνε ὁ «Βίλχελμ Μάϊστερ», πού δὲν διδάσκει καί δὲν κηρύσσει, μὰ πού μᾶς κάνει νὰ ἰδοῦμε, πῶς μονάχα ὁ μορφωμένος, ὁ διαμορφωμένος ἄνθρωπος γίνεται ἱκανὸς νὰ δράσῃ μέσα στήν κοινότητα.

Τὸ ὅτι μιλώντας ἔτσι, δὲν ὀνειρευόμαστε καί τὸ ὅτι ἡ πολιτειακή δράση, πού ἀσκεῖ ἡ ποίηση, ἄρχισε πάλι στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰωάννη Βόλφγκαντ Γκαῖτε μὲ μιὰ κραταιή χειρονομία, αὐτὸ μποροῦν νὰ μᾶς τὸ μαρτυρήσουν δυὸ ἄνθρωποι, πού δροῦσαν τότε πολιτικά, ὁ ἓνας ἐκπροσωπώντας τὴν ἀποσύνθεση, ὁ ἄλλος ἐκπροσωπώντας τὴν γεμάτη πίστη οἰκοδομική βούληση. Ὁ Λουδοβῖκος Μπαῖρνε ρίχνει τὸ δηλητήριο του κατὰ τοῦ Γκαῖτε, θεωρώντας τον ὡς τὸ μόνο ἐμπόδιο στὸ ἔργο τὸ ἀποσυνθετικό. Τὸ ὅτι ὁ γερμανικὸς λαὸς δὲν ἔπεσε καί πνευματικὰ στὰ χέρια τῆς καταστροφῆς, αὐτὸ τοῦ φαίνεται, ὅτι ἐματαιώθηκε μὲ μόνη τὴν δράση τοῦ Γκαῖτε. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶνε ὁ Γκαῖτε γιὰ τὸν Μπαῖρνε ἓνα «καρκίνωμα στὸ σῶμα τὸ γερμανικό», καί σὲ μιὰν ἐπιστολή του, πού ἔγραψε στὰ 1832 ἀπ' τὸ Παρίσι, τὸν βρίζει μὲ τὰ ἐξῆς λόγια: «ὁ Γκαῖτε εἶνε ὁ βασιλεὺς τοῦ λαοῦ του· ἄς τὸν ρίξουμε καί τότε θᾶνε εὐκολώτατο νὰ τὰ βγάλουμε πέρα μὲ τὸν λαό! Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἐνὸς ὀλόκληρου αἰῶνα ἔχει μιὰ τερατώδη ἀναχαιτιστική δύναμη, εἶνε καταρράκτης μέσα στὸ μάτι τὸ γερμανικό, κάτι ἐλάχιστο, ἓνα τίποτα, ἓνας ἀσήμαντος κόκκος—ἐκτολίστε τὸν ὅμως καί τότε ἓνας κόσμος ὀλόκληρος θ' ἀποκαλυφθῆ».

Ὁ Ἔρνστ Μόριτς Ἄρντ, αὐτὸς ἀναποδογυρίζει ὅλα τὰ φλύαρα

αἰτήματα τῶν πολλῶν, ποὺ δὲν διδάσκονται καὶ δὲν παραδέχονται τίποτε ἀπὸ τὴν ἐπὶ γῆς ὑψιστὴ ἐκδήλωση, ποὺ ζητοῦν μάλιστα νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦν γιὰ τοὺς περιορισμένους σκοπούς τους, ἀναποδογυρίζει λοιπὸν ὁ Ἄρντ τὰ αἰτήματα αὐτὰ μὲ πάθος καί, ὀρθώνοντας στὴν θέση τους τὴν ἀπαίτηση τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ ἡγέτη Γκαῖτε, τὴν ἀπαίτηση νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ τὸ ἔθνος του, μᾶς λέει: «Καὶ σκεφθῆτε τί θᾶταν ὁ θεῖος, ἂν τοῦ δινόταν ἓνας λαός, ἓνας μέγας, γενναῖος καὶ μέσα του αὐτοτελὴς λαός, ποὺ θᾶταν οὐ θέση νὰ τὸν γνωρίσῃ καὶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ! Ἄχ, ἀπ' τὰ σαράντα ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, ποὺ ἀπὸ τὸν Νέβα καὶ ἀπὸ τὸν Τισία ὡς τὸ Σέντες καὶ ὡς τὸν Ἄδρια μιλοῦν γερμανικά, πόσοι εἶνε τάχα ἐκεῖνοι, ποὺ τὰ αἰσθάνθησαν καὶ τὰ κατάλαβαν—καὶ ποῦ εἶνε οἱ ἑκατοντάδες χιλιάδες, ποῦ, παίρνοντάς τον στοὺς ὤμους τους, θᾶπρεπε νὰ τὸν ὑψώσουνε γιὰ τὶς ἐρχόμενες γενεές σᾶν ἓνα ἀθάνατο κόσμημα, σᾶν ἓνα μνημεῖο τῆς ζωῆς τους πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τὸν δείξουνε στὸν κόσμο γιὰ νὰ χαρῆ ὁ κόσμος, ἀντικρούζοντάς τον... ὦ, εἴθε μετὰ τὸν θάνατό του νὰ βρῆ τὰ ἐγγόνια τ' ἀξιώτερα, ποὺ θὰ μάθουν νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν μέσ' στὶς καρδιές τους καὶ στὰ ξίφη τους τόσο καλά, ὅσο κατάφερε ἐκεῖνος νὰ χρησιμοποιήσῃ γιὰ χατῆρι τους τὴ γλῶσσα τους».

Μέσ' ἀπ' τὸν ὕμνο τοῦ Ἄρντ, ποὺ πρωταγωνίστησε γιὰ νὰ μορφώσῃ ἓνα γερμανικὸ λαὸ καὶ μιὰ γερμανικὴ πολιτεία, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά μέσ' ἀπ' τὴν λαιδωρία τοῦ διαλυτικοῦ Μπαῖρνε, ποὺ ἔτρεμε βαθειὰ μέσα του μπροστὰ στὴν ἐχθρική γι' αὐτὸν μορφωτικὴ δύναμη τοῦ Ποιητῆ, μέσ' ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις βγαίνει καθαρὰ, πόσο αἰσθητὴ ἦταν γιὰ τοὺς συγχρόνους ἡ δύναμη τοῦ πνευματικὰ πολιτικοῦ θεμελιωτικοῦ ἔργου τοῦ Γκαῖτε. Καὶ μπροστὰ σ' αὐτὲς τὶς μαρτυρίες γίνεται μέσα μας βαθύτατα συνειδητὸ τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, ποὺ ἐπραγματοποίησε ὁ πολιτικὸς Γκαῖτε μέσα στὸν ἀπ' τὴν Φύση κι' ἀπὸ τὴν Μοῖρα δοσμένο σ' αὐτὸν κύκλο τῆς ποιητικῆς ἀποστολῆς, τῆς ἀποστολῆς, ποὺ ἀποβλέπει στὴν μόρφωση ἀνθρώπων.

Μὰ καὶ μιὰν ἄλλη μεγάλη ἀποστολὴ ἀνάθεσε στὸν Ποιητῆ ἡ «ἱστορία τοῦ κόσμου, ποὺ κυλάει». Δώδεκα χρόνια ὕστερα ἀπ' τὴν ἐκστρατεία τῆς Γαλλίας κι' ὕστερα ἀπ' τὴν πολιορκία τῆς Μαγεντίας βρέθηκε ὁ Γκαῖτε, σύμφωνα μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια, «πλημμυρι-

σμένος ἀπ' τὰ ἴδια ἀκριβῶς κύματα κατακλυσμοῦ, ἂν ὄχι βυθισμένος μέσα τους». Τὰ κύματα ὅμως αὐτὰ τὰ κυβερνοῦσε τώρα μιὰ καινούργια δύναμη, πού—σύμφωνα πάλι μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια— στήν ὑπαρξή της εἶδε ὁ Γκαῖτε «νάχη λυθῆ τὸ αἴνιγμα μ' ἓναν τρόπο ὀριστικό, ὅσο καὶ ἀπροσδόκητο».

Εἶχε προβάλει ὁ Ναπολέον. Ὁ Γκαῖτε ἔκαμε ὅ,τι ἀκριβῶς ἦταν τὸ χρέος του τὸ ποιητικό: ἐζήτησε ν' ἀντικρούση αὐτὴν τὴν ἐμφάνιση στήν αἰώνια καὶ μελλοντική της σημασία. Πάλι κατάφερε νὰ ἰδῆ, πίσω ἀπ' ὄλους τοὺς πέπλους τῶν μοιραίων ἀλλαγῶν, πίσω μάλιστα κι' ἀπ' τὸ κακό, πού ἀπειλοῦσε τὸν ἴδιον, τὸ οὐσιαστικὸ γεγονός. Στὸ πρόσωπο τοῦ Ναπολέοντος εἶδε ὁ Γκαῖτε τὸν ἀνανεωτὴ τοῦ πρωταρχικοῦ ἡγεμονικοῦ κόσμου, τὸν ἀνανεωτὴ, πού ἐπρόβαλε μέσα ἀπ' τὰ συντρίμματα τῶν γερασμένων καὶ κουρασμένων ἡγεμονικῶν δυνάμεων, εἶδε νὰ ἐμφανίζεται ξανά στήν Εὐρώπη ὁ πολιτικὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, πού δὲν ἀναστήλωσε μονάχα τὴν καινούργια ἡγεμονικὴ εἰκόνα, μὰ πού, ἐνσαρκώνοντας καὶ μετατρέποντας τὴν ἐπανάσταση, ἐξύπνησε καὶ τοὺς λαούς, στρέφοντάς τους σὲ μιὰ νέα καὶ ἀνώτερη ἁρμονία. Ἄς ξαναθυμηθοῦμε τὴν ἡμέρα τοῦ Βαλμὺ γιὰ νὰ καταλάβουμε, πόσο ἦταν ἀναγκασμένος νὰ τιμήσῃ ὁ Γκαῖτε ἐκεῖνον, πού ἐπρόβαλε ξαφνικὰ ὀπλισμένος μὲ μιὰ τέτοια φύση καὶ μὲ μιὰ τέτοια δύναμη, μέσ' ἀπ' τὰ ἐρείπια τὰ εὐρωπαϊκά, γιὰ νὰ καταλάβουμε, πόσο βαθειὰ ἦταν ἀναγκασμένος νὰ συνδεθῆ μ' ἐκεῖνον, πού, ἐνῶ σπάζανε γύρω του τὰ εὐρωπαϊκὰ πολιτικὰ συγκροτήματα, ὀρθώθηκε σ' ἓν προφήτης ἑνὸς νέου κόσμου καὶ μπόρεσε, ἀντλώντας τὸ δικαίωμα ἀπὸ μέσα του, νὰ τοῦ εἰπῆ: «Ἡ Πολιτεία εἶνε ἡ Μοῖρα».

Σήμερα μπῆκε πιά ἀρκετὰ καθαρὰ στήν συνείδησή μας ἡ σημασία τοῦ Ναπολέοντος. Ἔχουμε μπροστὰ στὰ μάτια μας τὶς μεγάλες ἐρμηνεῖες, πού ἔκαμε ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ πού μέσα τους χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του ὡς τὸν ταγμένο νὰ γεφυρώσῃ τὸ χάσμα τῆς ἀναρχίας, ὡς τὸν σταλμένο μὲ τὸν διπλὸ σκοπὸ νὰ καταξιώσῃ τοὺς λαοὺς καὶ νὰ θεμελιώσῃ πάλι τὴν ἐξουσία. Σήμερα ἔχουμε τὴν καθολικὴ ἐποπτεία ἐπάνω στήν πορεία τῆς ἱστορίας ὁλόκληρης τῆς ζωῆς του καὶ τῶν ἀπέραντων ἐπιδράσεών του. Ἔτσι μπορούμε καθαρότατα νὰ ἰδοῦμε, ὅτι μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Ναπολέοντος ἐγιναν μὲ

μιᾶς καὶ πάλι ὁρατὰ στὴν Εὐρώπη καὶ μπῆκαν ξανά σὲ δράση τὰ δυὸ θεμελιακὰ στοιχεῖα τῆς πολιτειακῆς ζωῆς : οἱ ἥρωες καὶ οἱ λαοί, οἱ ἡγέτες καὶ ἡ ἀκολουθία τους.

Κ' εἶνε ἀκριβῶς σωτήριο γιὰ μᾶς τοὺς Γερμανούς, ὅτι ὁ Γκαῖτε ἐβύθισε τὶς ἀκόμα πιὸ βαθειὰς ματιὰς μέσ' στὴν οὐσία αὐτοῦ τοῦ φαινομένου, ζώντας ἀκόμα μέσ' στ' ἀξεδιάλυτα γεγονότα, μέσα στὸ γκρέμισμα ὅλων τῶν πατριωτικῶν ἀμυντικῶν δυνάμεων, μέσα στὸν κίνδυνο, ποὺ ἀπειλοῦσε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἡγεμόνα του καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἔτσι κατάφερε—καὶ τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τὸ ἐπραγματοποίησε μαζί μὲ τοὺς καλλίτερους τότε Γερμανούς, μὲ ὅσους μίσησαν γνήσια καὶ μ' ὅσους κατανοήσανε πραγματικὰ τὸν Ναπολέοντα—κατάφερε νὰ μπάσῃ μέσ' στὴν περιοχὴ τοῦ λαοῦ του αὐτὸν τὸν μέγαν ἄνθρωπο, αὐτὸν τὸν καινούργιο πολιτειακὸ ἄνθρωπο, ποὺ γεννήθηκε στοὺς κόλπους ἑνὸς ξένου λαοῦ, κατάφερε, μὲ τὴν ἀπέραντη ἔκτασι καὶ μὲ τὸ ὕψος τῆς δικῆς του πνευματικῆς θέας, ποὺ ἀγκάλιαζε τὴν ἐμφάνισι τοῦ Ναπολέοντος, ν' ἀποκτήσῃ μιὰ κυριότητα ἐπάνω στὸν ἄνθρωπο αὐτόν, νὰ τὸν ἐνσωματώσῃ στὸ δικό του τὸ εἶδος καὶ νὰ προσφέρῃ τοὺς δικούς του δρόμους ζωῆς ὡς πεδίο πρόθυμο γιὰ νὰ δεχθῇ τὶς μελλοντικὰς ἐπιδράσεις τοῦ Ναπολέοντος.

Κ' εἶνε μάλιστα ἀκόμα πιὸ σωτήριο γιὰ μᾶς τοὺς Γερμανούς τὸ ὅτι ὁ Γκαῖτε δὲν ἐδέχθηκε νὰ παρασυρθῇ ἀπ' αὐτὸν τὸν πιὸ μέγαν ἄνθρωπο, ποὺ ἀπάντησε στὴν ζωὴ του, δὲν ἐδέχθηκε νὰ παρασυρθῇ ἀπ' αὐτὸν τὸν πολιτειακὸ δημιουργό, ποὺ βρισκόταν στὸ κορύφωμα τῆς θριαμβευτικῆς του πορείας, δὲν ἐδέχθηκε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν τόπο του, ποὺ ἦταν τὸ κέντρον τῆς ὑπόδουλης Γερμανίας, δὲν ἐδέχθηκε νὰ ἐγκαλείψῃ τὸ πλευρὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ φίλου, ποὺ τὸν ἀπειλοῦσε ἢ καταστροφῇ. Ὁ Ναπολέον ἐντονα κ' ἐπίμονα ἐζήτησε ἀπ' τὸν Γκαῖτε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ στὸ Παρίσι, ἐπρόσφερε στὸν Ποιητὴ τὴν πολιτικὴ οἰκουμένη ὡς θέατρο καὶ τὸν ἑαυτό του ὡς ἥρωα κ' ἐζήτησε νὰ κάμῃ δική του τὴν ποιητικὴ φωνή, ποὺ θᾶταν ἄξια νὰ ἐρμηνεύσῃ, ν' ἀναπαραστήσῃ καὶ νὰ δικαιώσῃ τὴν ζωὴ του καὶ τὴν δράση του. Ὁ Γκαῖτε ὅμως ἔμεινε ἀπάνω στὸ ὄρος Ἄρραράτ, ὅπως ἀποκαλοῦσαν οἱ φίλοι τὴν Βαϊμάρη, κι' ἀνάλαβε νὰ διαφυλάξῃ γιὰ τὸν λαό του, στ'



ἀνεβοκατεβάσματα τῶν ὑδάτων τοῦ μεγάλου κατακλυσμοῦ, τὶς εἰκόνες τῆς ζωῆς.

Ἐπάνω ὅμως ἀπὸ κάθε ἄλλη σημασία, ποὺ στὴν πορεία ὠρισμένων πεπρωμένων ἔχει ἡ συνάντηση τοῦ Γκαῖτε μὲ τὸν Ναπολέοντα, βρίσκεται τοῦτο τὸ ὑψιστο περιστατικό: Ποτὲ στὸ νεώτερο κόσμος δὲν ἀντιπαρασταθῆκανε, ὅπως τότε, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ πράξις στὶς πιὸ ὑψηλές τους ἐνσαρκώσεις. Ὅσο γιὰ τὸ στάθμισμα τῶν δυὸ αὐτῶν ἐξουσιῶν στὴν ἐσωτερικὴ ζυγαριά, τὸ πρόβλημα αὐτὸ τὸ κάλυψε ὁ Γκαῖτε μὲ τὸ μυστικὸ του· κι' ὅμως μᾶς ἔμειναν σημεῖα ἀρκετά, ποὺ εἶνε ἱκανὰ νὰ μᾶς κάνουν νὰ μαντέψουμε τ' ἀνεβοκατεβάσματα τῶν δίσκων τῆς ζυγαριᾶς. Ὁ Γκαῖτε ἀναγνωρίζει βέβαια, ὅτι στὸν δημιουργικὸ Δράστη εἶνε δοσμένη ἡ πιὸ μεγάλη ἐπίδραση. Ὁ Γκαῖτε ἀποιέμει τὸ ὑψιστο βραβεῖο στὸν Ναπολέοντα· τὴν λυτρωτικὴ δύναμη, ποὺ ἐπρόβαλε στὸ πρόσωπό του, τὴν ἐπανηγύρισε ὁ Γκαῖτε μὲ τὸν στίχο, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μεταβληθῆ:

«Ὁ,τι χιλιάδες μπλέξανε τ' ὄλυσσε ὁ Ἕνας».

Ἐπίσης βέβαιο εἶνε, ὅτι μὲ τὴν σκέψη του καὶ μὲ τὴν πίστη του συμμερίσθηκε ὁ Γκαῖτε τὸ σχέδιο τοῦ Ναπολέοντος τὸ δημιουργικὸ γιὰ τὴν Πολιτεία· κ' ἐπόθησε ἀναμφισβήτητα κ' ἐζήτησε μὲ τὴν ἐλπίδα του τὴν διάρκεια τοῦ Ναπολεόντειου ἔργου, πράγμα, ποὺ στὰ 1812, προσελκύοντας ὅλες τῆς ἐλπίδες τοῦ κόσμου στὸ πρόσωπο τοῦ Σωτῆρα, ἐκφράζει ὁ ἀκόλουθος στίχος:

«Ὁποῖος τὰ πάντα δύναται θέλει καὶ τὴν εἰρήνην».

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ὅμως, ἀνασκοπώντας ὁ Γκαῖτε πρὸς τὰ πίσω, στὰ 1816, τὰ γεγονότα καί, θίγοντας μ' ἓναν ὑπαινιγμό, ἔπειτα ἀπ' τὴν ἐξωτερικὴ νίκη τὴν δική του τὴ νίκη, δριζεῖ ἀμείλικτα καὶ τὰ ὄρια τῆς ἐξουσίας, ποὺ ἔχει ἡ δράση:

«Τὴν εἰρήνην δὲν μπορεῖ νὰ τὴν φέρῃ ἢ βούληση:

«Ὁποῖος τὰ πάντα θέλει, θέλει τὸν ἑαυτὸν του ἰσχυρότερο ἀπ' ὅλους  
«Νικώντας, διδάσκει τοὺς ἄλλους νὰ παλεύουν»

«Μὲ τὴν περίσκεψή του κάνει καὶ τὸν ἐχθρό του προσεκτικό»

«Ἔτσι αὐξάνουν ἡ δύναμη καὶ ἡ πανουργία ἀπ' ὅλες τὶς μεριές»

«Ὁ κόσμος, ἔγκυος ἀπὸ τέρατα, κοιμᾶται,

«Καὶ τῶν γεννήσεων τ' ἀμέτρητο μαρτύριο

«Ἀπειλεῖ νὰ φέρῃ ἀπὸ μέρα σὲ μέρα τὴ Δευτέρα Παρουσία».

Ὁ ἀμείλικτος νόμος, ποὺ προσδιορίζει ἀπόλυτα κάθε δράση, βασισμένη στὴ βία—καὶ τὴν πιὸ ὑψηλή—, ὁ νόμος, ποὺ ὁρίζει, ὅτι κάθε βία γεννάει ἀναγκαστικὰ τὴν ἀντίθετη βία—, ἡ ἀναγκαία πτώση κάθε ἐξουσίας, πού, ἀποβλέποντας μόνο νὰ δυναμώσῃ τὴν ἴδια της τὴ δύναμη, ἐλεύθερη ἢ ἴδια ἀπὸ νόμους πνευματικούς καὶ ἀδιάλλακτη, θρέφει καὶ προκαλεῖ καὶ τὴν πιὸ ἄγρια, τὴν πιὸ ἀχαλίνωτη, τὴν πιὸ ἀδιάλλακτη ἀντίσταση—, ἡ ἀκατάπαυστη ἐπίταση ἀμοιβαίων ἀπειλῶν καὶ ἡ ἀντίθεση, ποὺ παίρνει ἀναγκαστικὰ μιὰν ἀπροσδιόριστη αὔξηση παντοῦ, ὅπου μονάχη ἢ βούληση ἔχει τὸ λόγο—, ὅλα αὐτὰ δηλώνονται στὴν πρώτη στροφή, ποὺ ἀναφέραμε, καὶ γίνονται αἰσθητὰ μέσ' στὴν συνύφανσή τους, ποὺ σημειώνεται χωρὶς ἐλπίδα σωτηρίας.

Σὲ μιὰ δεύτερη ὁμως στροφή ἀντιπαρατάσσει ὁ Γκαῖτε σ' αὐτὸν τὸν κόσμο τὸ νέο δεσμό, ποὺ αὐτὸς ἐθεμελίωσε ἀνάμεσα στὸ πνεῦμα καὶ στὴν πράξη:

«Ὁ ποιητὴς ζητάει νὰ ξεγεννήσῃ τὴ Μοῖρα»

«Ποὺ εἶνε σὰν κῦμα καὶ τρομερὰ εἶνε ἄμορφη

«Ποὺ δὲν ξέρει νὰ βρῇ οὔτε μέτρο, οὔτε σκοπό, οὔτε κατεύθυνση

«Καὶ ποὺ δουλεύει βουίζοντας, ποὺ συντρίβει καὶ ποὺ τσακίζοντας  
[κυβερνάει.

«Τότε ἡ τέχνη ἀδράχνει, ξυπνώντας τὴν μ' ἀγάπη,

«Τὴν ἄγρια μᾶζα καὶ ξάφνου αὐτὴ ξεδιπλώνεται

«Μὲ μιὰν ἄξια κι' ἀπ' τὶς δυὸ μεριὲς συγκίνηση

«Μὲ ἄσμα καὶ λόγο ἐσωτερικοῦ συγκλονισμοῦ».

Ἡ ποίηση δὲν ἀγγίζει ἀπλῶς μιὰ ξεχωριστὴ δύναμη στὸν ἄνθρωπο, ἀφίνοντας τὶς ἄλλες νὰ τῆς ξεφύγουν, ἀφίνοντάς τες νὰ βροῦν καὶ νὰ τυρανοῦν. Ἡ ποίηση καταλαμβάνει ὁλόκληρο τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν διαπερνάει, ἐπηρεάζει ὅλες του τὶς δυνάμεις κι' ὅλα του τὰ μέλη. Μέσα της ἐνώνονται μὲ τὶς δυνάμεις τὶς βουλευτικὲς οἱ δυνάμεις, ποὺ μορφώνουν. Τὰ στοιχεῖα, ποὺ ἀντιστέκονται, τὰ δαμάζει «μὲ μιὰν ἄξια κι' ἀπ' τὶς δυὸ μεριὲς συγκίνηση» καὶ παράγει μέσ' στὸ συγκεχυμένο χορὸ τῶν ἀτομικῶν δυνάμεων καὶ μέσ' στὴν ἄγρια πορεία τῶν παγκόσμιων δυνάμεων, ποὺ κινουῦνται ἀπὸ τὴν Μοῖρα, τὴν κίνηση τὴν προικισμένη μὲ νόημα. Ἡ ποίηση

θεσπίζει τὸ μέτρο, τὸν σκοπὸ καὶ τὴν κατεύθυνση μέσ' στὸν στρόβιλο τῶν δράσεων καὶ ἀντιδράσεων. Τὴν πράξη, ποὺ εἶνε πάντοτε συνυφασμένη μὲ τὴν στιγμὴ, τὴν ἐνώνει ἢ ποίηση, προτοῦ ἀκόμα γεννηθῆ, τὴν ὥρα ποὺ γεννιέται καὶ μετὰ τὴν πραγματοποίησίν της, μὲ τοὺς αἰώνιους Λόγους καὶ Νόμους τῆς Ζωῆς. Ὁ Ποιητὴς ξεδιπλώνει, ξυπνώντας τὴν μ' ἀγάπη, τὴν ζωὴ καὶ τῆς δίνει μορφή· ὁ ποιητὴς ξεγεννάει, μέσα στὶς φοβερὲς ἀντιθέσεις τῶν παγκόσμιων γεγονότων, τὴ Μοῖρα.

Ἔτσι ἡ συνάντησή μὲ τὸν Ναπολέοντα κατάφερε ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν Γκαϊτε, ποὺ ὁ ἴδιος ὡς ποιητὴς ἦταν ἀναγκασμένος, γιὰ νὰ πετύχῃ ἀκριβῶς μιὰ πραγματικὴ πνευματικὰ πολιτειακὴ δράση, νὰ ἀποκλείσῃ ἀπ' τὸν ἑαυτὸ του τὴν ἄμεση συμμετοχὴ στὴν παραστρατημένη πορεία τῶν πολιτικῶν γεγονότων, ἡ συνάντησις λοιπὸν μὲ τὸν Ναπολέοντα κατάφερε ν' ἀποσπάσῃ σιὸ τέλος ἀπὸ τὸν Γκαϊτε τὴν μεγάλη μορφή, ποὺ παρουσιάζει τὸν Ποιητὴ σὰν τὸν ἐκμυσταυτὴ τῆς Μοίρας.<sup>9</sup>

Γιὰ νὰ ἐπαληθεύσῃ, θ' ἄλεγε κανεὶς, καὶ γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν μορφή, ξεπερνώντας ἀκόμη καὶ τοῦ Γκαϊτε τὰ λόγια, πιὸ ἄμεσα καὶ ἀπόλυτα, ἐπρόβαλε ἀνάμεσα στοὺς Γερμανοὺς στὴν στροφή ἐκείνη ἀπὸ τὸν ΙΗ' στὸν ΙΘ' αἰῶνα ἕνας δεύτερος ποιητὴς ὑψιστῆς ἀξίας: ὁ ΧΑΪΛΔΕΡΛΙΝ.

Αὐτὸς δὲν μπόρεσε πιά νὰ ἐκβιάσῃ μιὰν εἴσοδο στὶς πραγματικότητες. Δυὸ μονάχα δεκαετίες ἔπειτα ἀπ' τὸν Γκαϊτε γεννήθηκε, μά, ὅταν μπῆκε στὴ ζωὴ κ' ἐκοίταξε γύρω του, ἡ ἐσωτερικὴ κατάπτωση τοῦ κόσμου εἶχε κι' ὅλας ὑπερβῆ τὸ ὄριο, ποὺ πέρα ἀπ' αὐτὸ ἦταν ἀδύνατη κάθε ἐπέμβαση. Μάταια ζήτησε ὁ Χαίλδερλιν καὶ τὸν περιορισμένο ἀκόμα δρόμο, ποὺ ἐπάνω του θὰ μπορούσε νὰ κρατήσῃ γιὰ μιὰν ἀκόμα φορὰ ὀρθό, γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ γιὰ τὰ πεπρωμένα του καὶ βλέμματά του, τὸ κτίσμα τῆς ζωῆς. Τὸ ἐγκόσμιο γίνεσθαι τὸ εἶδε χωρισμένο, δίχως ἐλπίδα σωτηρίας, ἀπ' τὶς θεϊκὲς δυνάμεις καὶ κανένα δρόμο δὲν εἶδε πιά μπροστά του ἀνοιχτὸ γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ποιητικὴ του ἐντολὴ στὴν πλήρωση τῆς ἐγκόσμιας πορείας. Ἔτσι ἀποφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ πιὸ ἀκραῖο βῆμα γιὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν μεταβολή. Στὸ τέρμα τοῦ δρόμου του βρῖσκεται ἡ

αὐτοθυσία του, πού μέσα της, γιὰ νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν λαό του καὶ γιὰ ν' ἀνοίξῃ πάλι στὴν θεϊκὴ ἐπίδραση τὸν δρόμο πρὸς τὰ ἐγκόσμια, ἐτσάκισε μὲ τὴν πιὸ εὐγενικὰ ὕβρι τὸ δοχεῖο τοῦ πνεύματός του.

Ὁ Γκαῖτε, ἀπ' τὴν σκοπιὰ τοῦ δικοῦ του πνευματικοῦ θεμελιωτικοῦ ἔργου, πού κι' αὐτὸ ἐξαγοράσθηκε μὲ βαθύτατα ἐσωτερικὲς θυσίες, κρυτώντας τὸν ἑαυτό του μακριὰ κι' ἐχθρικὰ χωρισμένον ἀπὸ καθετὶ τὸ ἐκρηκτικόν, ἀπὸ καθετὶ τὸ ἀκραῖο, δὲν μπορούσε παρὰ νὰ διώξῃ ἀπὸ τὸν κόσμον του τὸν Χαίλδεριν.

Ὁ Γκαῖτε—ὁ μέγας ἐργάτης, ὁ ταγμένος νὰ γεφυρώσῃ τὸ χάσμα ἀνάμεσα σὲ μιὰν ἐγκόσμια ἁρμονία, πού τὴν τελευταία της ἐκδήλωσις τὴν συμερίσθηκε, καὶ σὲ μιὰ μελλοντικὴν ἀνθρώπινη ἑναρμόνιση, πού μαζί του εἶχε ἀρχίσει νὰ σημειώνεται—εἶδε ξαφνικὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Χαίλδεριν νὰ παρουσιάζεται κάποιος καὶ ν' ἀνοίγῃ μπροστὰ στὰ μάτια του ὅλες τὶς θέες, πού αὐτὸς εἶχε χώσει βαθειὰ μέσα του καὶ κρύψει γιὰ νὰ μὴν καταστρέψῃ μ' αὐτὲς τὶς θέες, πού ἀποκαλύπτανε τὸ τέλος καὶ τὴν ἀπαρχὴν στὶς πιὸ ἀκραῖες τους ἀντιθέσεις, γιὰ νὰ μὴν καταστρέψῃ μ' αὐτὲς τὴν ἐγκόσμια πλήρωση, πού εἶχε ἀποφασίσει νὰ πραγματοποιήσῃ.

Καὶ πραγματικὰ ὁ Γκαῖτε φάνηκε νὰ δρᾷ μέσ' στὶς προϋποθέσεις, πού τοῦ εἶχε ὀρίσει ἡ θέσις του, ἐνῶ ὁ ποιητὴς Χαίλδεριν ἐφάνηκε νὰ ἐγκαταλείπῃ τὸ ἔδαφος τοῦ ἐγκόσμια δυνατοῦ.

Ἡ Μοῖρα τοῦ Χαίλδεριν, πού τὸν ἐπληξεν ἡ παραφροσύνη, ἡ Μοῖρα του αὐτὴ στοὺς κόλπους τοῦ λαοῦ του—τοῦ λαοῦ του, πού ἕκατὸ χρόνια τώρα τὸν κατηγορεῖ σὰν ἕνα τρυφερόν ὄνειροπόλο, πού ξεχνάει τὶς σωτήριες κ' ἐγγυητικὰς γιὰ τὸ μέλλον ὠδὲς του καὶ πού δὲν μπορεῖ οὔτε σήμερον ἀκόμα νὰ συλλάβῃ τὴν μορφὴν του—ἡ Μοῖρα αὐτὴ τοῦ Χαίλδεριν εἶνε ἀκριβῶς ἐκείνη, πού μᾶς ἀποκαλύπτει πέρα γιὰ πέρα τὴν πρακτικὴν πολιτικὴν σοφίαν καὶ τὸν πραγματισμὸν τοῦ μὴ πολιτικοῦ Γκαῖτε.

Ἄς προσέξουμε ὅμως νὰ μὴν πέσουμε στὸ γερμανικὸ κληρονομικὸν ἐλάττωμα, χρησιμοποιώντας τὸν ἕναν ἀπ' τοὺς Μεγάλους γιὰ νὰ προσβάλλουμε καὶ νὰ μειώσουμε τὸν ἄλλον.

Οἱ δρόμοι τῶν δυὸ ποιητῶν ἦταν στὴν χρονικὰ προσδιορισμένη Μοῖρα τους σκληρὰ χωρισμένοι· στὴν πατριωτικὴ τους ὁμως ἀποστολὴ εἶνε οἱ δρόμοι αὐτοὶ βαθειὰ ἐνωμένοι. Ἡ θυσία τοῦ Χαίλδεριν δὲν πῆγε χαμένη· ἐνῶ ὁ Γκαϊτε ἄρχισε μὲ τὴν Ποίησι τὴ νέα δημιουργία τοῦ πολιτειακοῦ ἀνθρώπου στὴ Γερμανία, ὁ ποιητὴς Χαίλδεριν κατάφερε ν' ἀνεγείρη καὶ νὰ ἐξορκίσῃ μὲ γλῶσσα γερμανικὴ τὶς μορφές τῶν πατρίων Θεῶν προτοῦ ἀκόμα ξεσπάσει γενικὰ στὸν ΙΘ' αἰῶνα ἢ καταστροφῇ, προτοῦ ἐκδηλωθῇ ἀκόμα πραγματικὰ καὶ μέσ' στὸν χῶρο τὸν γερμανικὸ ἢ ὕστατη βεβήλωση καὶ μανία τῶν ἀποστόλων τοῦ ἰσοπεδώματος, τῶν ἀρνητῶν κάθε ἀνθρώπινης καὶ θείας ἱεραρχίας, τῶν ἐξολοθρευτῶν τῶν θεμελιωμένων στὸ αἷμα λαϊκῶν κτισμάτων.

Ὁ πατριος αὐτὸς Ποιητὴς εἶχε βέβαια χαθεῖ ἕναν ὀλόκληρο αἰῶνα μέσ' στὸ σκοτάδι. Καὶ σήμερα ἀκόμα εἶνε οἱ μορφές καὶ οἱ θέες του γιὰ μᾶς ἀσύλληπτες· κι' ἂν, ξεκινώντας ἀπ' τὶς ὠδές του, ποὺ μᾶς εὐαγγελίζονται τὸ ὕψιστο εἶδος μας καὶ τὴν ἐσώτατη οὐσία μας, ζητήσουμε νὰ ἰδοῦμε τὶς πραγματικότητες, θὰ νοιώσουμε νὰ μᾶς ἀπειλῇ ἀκόμα ἐξαιρετικὰ ἢ φοβερὴ διάσπαση ἀνάμεσα στὸ πνεῦμα καὶ στὴν πράξι, ἢ διάσπαση, ποὺ θῦμα της ἔπεσε ὁ Νίτσε· στὰ μελλοντικά μας πεπωμένα ἔχει ἀνατεθῆ ἢ ἐντολὴ νὰ συνδέσουν μὲ τὴν ζωὴ τὰ ὅσα ὁ Χαίλδεριν ἐκκληροδότησε. Τοῦτο ὁμως δὲν θὰ κατορθωθῇ παρὰ μόνον ἂν ἕνας πολιτικὰ ἀφυπνισμένος γερμανικὸς λαὸς μάθῃ νὰ μὴ δέχεται ἀπλῶς τὰ δῶρα τῶν ποιητῶν του σ' ἂν δῶρα προσωρισμένα γιὰ τὴν ἀπόλαυσή του, ἐπιρρίπτοντας μάλιστα ἐναντίον τους τὴν μομφή, ὅτι δὲν ἐφρόντισαν γιὰ ὅλες—ὅπως ὁ ἴδιος τὶς ἀντιλαμβάνεται—τὶς ἀνάγκες του, ἂν μ' ἄλλα λόγια μάθῃ ὁ γερμανικὸς λαὸς νὰ βλέπη στὰ δῶρα τῶν ποιητῶν του ὅτι εἶνε ἀκριβῶς τὰ δῶρα αὐτά: αἰτήματα αἰώνιων καὶ θείων δυνάμεων πρὸς τὸ ἔθνος.

(Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ: κατὰ μετάφρασιν Παν. Κανελλοπούλου)